

VI. KRONIKA

86. WALNE ZGROMADZENIE DELEGATÓW POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO, TORUŃ, 24 WRZEŚNIA 2010

Walne Zgromadzenie Delegatów PTL odbyło się w Collegium Maius Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Porządek obrad objął dwadzieścia punktów. Przybyłych powitała wiceprezes PTL, dr Małgorzata Michalska, która usprawiedliwiła nieobecność prezesa, prof. Michała Buchowskiego. Zaproponowała na przewodniczącą obrad prof. Grażynę Ewę Karpińską (wiceprezesa PTL), a na sekretarza dr. Jerzego Adamczewskiego (sekretarza generalnego). Zebrani w głosowaniu jawnym jednogłośnie opowiedzieli się za przedstawionymi kandydaturami.

Zebrani uczcili minutą ciszy pamięć zmarłych członków PTL: Bartosza Tomaszewskiego (O/Wrocław), Jana Mirosława Kasjana (O/Toruń), Haliny Samplawskiej (O/Gdańsk), Konstantego Ostrowskiego (O/Śląski), Ireny Bajerowej i Klemensa Krzysztofowicza (O/Kraków) oraz Jadwigi Śląskiej (O/Mszana Dolna).

Następnie prowadząca obrady odczytała w imieniu prezesa, prof. Buchowskiego, podziękowania i wręczyła okolicznościowy dyplom dr. Michałowi Mokrzanowi, prezesowi Oddziału PTL we Wrocławiu, organizatorowi ubiegłorocznego 85. WZD PTL i sesji naukowej „Polacy poza granicami kraju u progu XXI wieku – różne oblicza polskiej tożsamości”. Odczytała również list prof. Zbigniewa Jasiewicza, w którym żałując, iż nie może uczestniczyć w WZD, życzył wszystkim udanych obrad.

Dalej głos zabrali zaproszeni goście: doc. Hana Hlôšková – Národopisná Spoločnosť Slovenska (Bratysława) i dr Miroslav Válka – Česká národopisná společnost (Brno), którzy podziękowali za zaproszenie do uczestnictwa w WZD i krótko scharakteryzowali swoje towarzystwa.

Przystąpiono do wyboru: Komisji Mandatowej, do której zgłoszono Elżbietę Jaworską – O/Warszawa i Annę Spiss – O/Kraków; Komisji Skrutacyjnej – zgłoszono Damiana Kasprzyka – O/Łódź i Krystynę Reinfuss – O/Kraków oraz Komisji Wnioskowej, gdzie zaproponowano Natalię Bloch – O/Poznań i Janinę Hajduk-Nijkowską – O/Opole. Składy komisji wybrano jednogłośnie.

Komisja Mandatowa rozdała delegatom mandaty. Jej przewodnicząca, Elżbieta Jaworska, ogłosiła, że na sali znajduje się 32 delegatów spośród 46 uprawnionych do głosowania. Stwierdziła, iż Walne Zgromadzenie Delegatów jest uprawnione do podejmowania uchwał.

W kolejnym punkcie, Janina Hajduk-Nijkowska odczytała wnioski Zarządu Głównego dotyczące zmian w statucie PTL. Zarząd Główny zaproponował zmianę

zapisu w paragrafie 50, pkt. 2 z: „W razie braku wymaganego quorum Walne Zgromadzenie Delegatów jest prawomocne w drugim terminie, bez względu na liczbę obecnych. Jeżeli zawiadomienie o drugim terminie Walnego Zgromadzenia nie stanowi inaczej, odbywa się ono pół godziny później po pierwszym terminie i w tym samym miejscu”, na: „W razie braku wymaganego quorum Walne Zgromadzenie Członków Oddziału jest prawomocne w drugim terminie, bez względu na liczbę obecnych. Jeżeli zawiadomienie o drugim terminie Walnego Zgromadzenia nie stanowi inaczej, odbywa się ono pół godziny później po pierwszym terminie i w tym samym miejscu”.

Zaproponowano ponadto zmianę numeracji paragrafów: po paragrafie 54, dotychczasowy paragraf 56 (brak paragrafu 55) przyjmuje nr 55, a kolejne ulegają automatycznemu przenumеровaniu. Wnioskowano także o ujednolicenie zapisu „Walne Zgromadzenie Członków Oddziału” (wszystkie słowa pisane z dużej litery) w paragrafach 48, 50, 51.

Wiceprezes Małgorzata Michalska zreferowała sprawę zgłoszonych zmian w statucie. Przy tłumaczeniu przez tłumacza przysięgłego (specjalista od tekstów prawnych) na język angielski treści statutu, wyszły na jaw uchybienia: pomyłka w numeracji paragrafów – po paragrafie 54 był paragraf 56, niekonsekwentny zapis „Walne Zgromadzenie Członków Oddziału” (wyraz „członków” pisany raz z dużej, raz z małej litery) oraz błędne sformułowanie wymagające przegłosowania zmiany tekstu przez Walne Zgromadzenie Delegatów. Zamiast sformułowania w paragrafie 50, pkt 2 „Walne Zgromadzenie Delegatów” powinno być „Walne Zgromadzenie Członków Oddziału”. Pkt 2. nie był zgodny z pkt. 1. – wzajemnie się wykluczały.

Wobec braku uwag i dyskusji w sprawie proponowanych zmian, Janina Hajduk-Nijakowska odczytała treść Uchwały nr 1, dotyczącej zmiany numeracji paragrafów. Prowadząca obrady zarządziła głosowanie. W jawnym głosowaniu jednogłośnie przyjęto Uchwałę nr 1. Następnie przedstawiła treść Uchwały nr 2, dotyczącej ujednolicenia zapisu „Walne Zgromadzenie Członków Oddziału”, a prowadząca obrady zarządziła głosowanie. W jawnym głosowaniu delegaci jednogłośnie przyjęli Uchwałę nr 2. Kolejno odczytała treść Uchwały nr 3, dotyczącej nowego brzmienia paragrafu 50, pkt 2. statutu PTL; delegaci w jawnym głosowaniu przyjęli ją jednogłośnie. Na koniec tej części obrad odczytała treść Uchwały nr 4, dotyczącą przyjęcia statutu w jednolitym brzmieniu. Przewodnicząca obrad zarządziła głosowanie. W jawnym głosowaniu delegaci jednogłośnie przyjęli Uchwałę nr 4.

Następnie poinformowano zebranych, że protokół z 85. Walnego Zgromadzenia Delegatów PTL we Wrocławiu został wydrukowany w ostatnim tomie „Ludu” (93: 2009, s. 329-333).

Odczytano sprawozdania: sekretarz generalny, Jerzy Adamczewski – skrót sprawozdania z działalności Zarządu Głównego (pełna wersja dostępna na stronie internetowej PTL); skarbnik, Anna Weronika Brzezińska – skrót sprawozdania finansowego (znajduje się na stronie internetowej PTL, a pełna wersja dostępna w biurze ZG PTL); w zastępstwie prof. Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej – kierownika Ośrodka Dokumentacji i Informacji Etnograficznej w Łodzi, skrót sprawozdania – Jerzy Adamczewski (pełna wersja na stronie internetowej PTL) oraz Głównej Komisji Rewizyjnej – jej przewodnicząca, mgr Małgorzata Oleszkiewicz. GKR nie

stwierdziła żadnych nieprawidłowości w działalności Zarządu Głównego. Postawiła wniosek o wykonanie inwentaryzacji magazynu. Sprawozdanie GKR jest dostępne w biurze ZG PTL.

Przewodnicząca obrad zapytała, czy ktoś chce zabrać głos w sprawie przedstawionych sprawozdań. Nikt się nie zgłosił.

Prezesi oddziałów terenowych (Bielsko-Biała, Ciechanów, Mszana Dolna, Kraków, Opole, Poznań, Toruń, Wrocław, Zamość) odczytali sprawozdania z działalności za ostatni rok.

W dalszej części, przewodnicząca Komisji Wnioskowej, Janina Hajduk-Nijkowska, przedstawiła wniosek Zarządu Głównego dotyczący minimalnej składki członkowskiej na rok 2011. ZG wnioskował, aby jej wysokość wyniosła 30 zł. Po krótkiej dyskusji, w której głos zabrali: Teresa Smolińska, Irena Kotowicz-Borowy, Hubert Czachowski i Paulina Suchecka, przewodnicząca obrad zarządziła głosowanie nad wnioskiem. W jawnym głosowaniu oddano następującą liczbę głosów: za wnioskiem – 25 głosów, głosów wstrzymujących – 3, głosów przeciwnych – 4. W Uchwale nr 5 wniosek ZG został przyjęty.

Janina Hajduk-Nijkowska zgłosiła Opole jako miejsce 87. Walnego Zgromadzenia Delegatów PTL. Temat i sekretarz konferencji miał zostać wskazany do 10 października 2010 roku.

Na zakończenie obrad wiceprezes Małgorzata Michalska przedstawiła dwa komunikaty:

23 i 24 sierpnia 2010 roku odbyło się kolejne spotkanie World Council of Anthropological Associations (Światowa Rada Stowarzyszeń Antropologicznych), którego Polskie Towarzystwo Ludoznawcze od dwóch lat jest członkiem jako (przynajmniej dotąd) jedyne towarzystwo z Polski. W spotkaniu wzięło udział ponad 25 przedstawicieli organizacji z całego świata, od Japonii po Brazylię. PTL i jednocześnie Europejskie Stowarzyszenie Antropologów Społecznych (EASA) reprezentował prezes Michał Buchowski. Spotkanie towarzyszyło konferencji w Maynooth w Irlandii. WCAA jest siecią krajowych i międzynarodowych stowarzyszeń, ma na celu koordynowanie i promowanie na całym świecie współpracy w dziedzinie antropologii. Rada chce promować etnologię i antropologię oraz badania etnograficzne. Ma również na celu propagowanie wielości i różnorodności antropologii, jej wariantów i stylów narodowych włączonych w kosmopolityczną dyscyplinę. WCCA ma swój Zarząd, którego przewodniczącym jest aktualnie Thomas Reuter z Uniwersytetu Melbourne w Australii. Na wiceprzewodniczącego został wybrany przedstawiciel PTL, prezes Michał Buchowski.

W drugim komunikacie wiceprezes poinformowała o wiadomości mailowej od Pani Joanny Cichej-Kuczyńskiej z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, że Polskie Towarzystwo Ludoznawcze zostało rekomendowane przez Sekretariat ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO jako organizacja pozarządowa akredytowana przy Międzynarodowym Komitecie ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Ostateczną decyzję w tej sprawie podejmie Komitet podczas posiedzenia, które odbędzie się w Nairobi w listopadzie 2010 roku. Wiceprezes podkreśliła, że oba wyróżnienia są dużym sukcesem Towarzystwa.

Przewodnicząca obrad, wiceprezes Grażyna E. Karpińska, dziękując delegatom i wszystkim zebranym za uczestnictwo, ogłosiła koniec 86. Walnego Zgromadzenia Delegatów PTL.

*sekretarz obrad Jerzy Adamczewski
przewodnicząca obrad Grażyna Ewa Karpińska*

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZARZĄDU GŁÓWNEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO ZA OKRES OD WRZEŚNIA 2009 DO SIERPNIA 2010

Sprawozdanie obejmuje następujące części:

1. Dane ogólne;
2. Realizacja wniosków z 85. WZD we Wrocławiu;
3. Działalność Zarządu Głównego;
4. Finanse;
5. Działalność wydawnicza;
6. Biblioteka Naukowa im. J. Czekanowskiego;
7. Archiwum Naukowe;
8. Oddziały Towarzystwa.

Dane ogólne

18 września 2009 roku we Wrocławiu odbyło się 85. Walne Zgromadzenie Delegatów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, któremu towarzyszyła konferencja naukowa „Polacy poza granicami kraju u progu XXI wieku – różne oblicza polskiej tożsamości”. Protokół z 85. WZD został opublikowany w „Ludzie” 93: 2009, s. 329-333. W okresie sprawozdawczym Zarząd Główny, Prezydium ZG i pozostałe organy PTL pracowały w niezmienionych składach, które ukonstytuowały się w trakcie 84. Walnego Zgromadzenia Delegatów PTL w Krakowie w 2008 roku.

Zarząd Główny PTL działa w następującym składzie: prezes – prof. dr hab. Michał Buchowski; wiceprezesi – dr Małgorzata Michalska, prof. dr hab. Teresa Smolińska, prof. dr hab. Grażyna Ewa Karpińska; sekretarz generalny – dr Jerzy Adamczewski; z-ca sekretarza generalnego – dr Hubert Czachowski; skarbnik – dr Anna Weronika Brzezińska; z-ca skarbnika – dr Magdalena Rostworowska; członkowie ZG: prof. dr hab. Jan Adamowski, prof. dr hab. Dorota Simonides, dr Andrzej Stawarz, mgr Zbigniew Toroński.

Główną Komisję Rewizyjną tworzą: przewodnicząca – mgr Małgorzata Oleszkiewicz, sekretarz – dr Anna Nadolska-Styczyńska, członek – mgr Elżbieta Jaworska,

a Sąd Koleżeński: przewodniczący – dr Janusz Kamocki, sekretarz – mgr Małgorzata Orlewicz, członek – mgr Teofila Latoś.

W biurze działającym przy Zarządzie Głównym są zatrudnione następujące osoby:

1. Mgr Paulina Suchecka na $\frac{3}{4}$ etatu – dyrektor biura, która dodatkowo odpowiada merytorycznie za bibliotekę i archiwum oraz sprawy wydawnicze i członkowskie. Pełni dyżury w czytelnii: poniedziałek, wtorek, środa w godz. 16–20 i dwie soboty w miesiącu w godz. 9–13;

2. Pani Bożena Wrońska na pełnym etacie – intendent zbiorów bibliotecznych, obsługująca magazyn wydawnictw, prowadzi wysyłkę publikacji, ekspedycję korespondencji, a także obsługę czytelników, zakupy na potrzeby biura itd.;

3. Pani Agata Sikora na $\frac{1}{2}$ etatu – główna księgowa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego;

4. Mgr Aleksandra Michałowska – od 1.10.2009 roku przebywa na pięcioletnim urlopie bezpłatnym w PTL. W związku z umową z Uniwersytetem Wrocławskim, etatowo umocowana w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego dalej świadczy pracę na rzecz Biblioteki PTL.

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze posiada swoją nową stronę internetową <http://www.ptl.info.pl>, którą przygotował i za którą jest odpowiedzialny zastępca sekretarza generalnego, dr Hubert Czachowski. Adres poczty internetowej: ptl@ptl.info.pl. Na przygotowanie nowej strony internetowej, z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, PTL uzyskało w 2009 roku dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w wysokości 6.650 zł.

Realizacja wniosków z 85. WZD we Wrocławiu

Ustalono minimalną roczną składkę członkowską na rok 2010 w wysokości 20 zł.

Działalność Zarządu Głównego

W okresie sprawozdawczym Zarząd Główny spotkał się na dwóch posiedzeniach: 20.01.2010 i 1.06.2010 roku. Odbłyły się one w siedzibie PTL we Wrocławiu przy ul. Szczytnickiej 11. Na styczniowym posiedzeniu omawiano kilka ważnych zagadnień. Mówiono o sytuacji Biblioteki Naukowej im. Jana Czekanowskiego PTL. Od 1 października 2009 roku weszła w życie na okres pięciu lat umowa z Uniwersytetem Wrocławskim o użyczeniu zbiorów bibliotecznych. Zasady funkcjonowania Biblioteki praktycznie nie uległy zmianie. UWr zobowiązał się ponosić niezbędne koszty jej utrzymania oraz przeprowadzić skontrum zbiorów. Od 1.10.2009 roku mgr Aleksandra Michałowska, dotychczasowy pracownik biblioteki PTL, została pracownikiem UWr z dotychczasowym zakresem obowiązków. Jednocześnie na czas trwania umowy, zgodnie z obowiązującymi przepisami, pozostaje w PTL na urlopie bezpłatnym. Działalność biblioteki jest prowadzona w dotychczasowym lokalu. Umowa użyczenia wiązała się z koniecznością wykonania skontrum, łącznie z wyceną, po raz

pierwszy od 1945 roku. Od 7.10.2009 do 27.04.2010 roku komisja powołana przez dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu przeprowadziła skontrum za pomocą spisu z natury (druki zwarte) i inwentarza (druki ciągłe). Skontrum objęło druki zwarte oraz druki ciągłe. Wykazano braki względne, których powstanie, zgodnie z pisemną sugestią dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej, należy wyjaśnić i podjąć działania w kierunku odzyskania brakujących książek i czasopism. Biblioteka jest obecnie włączona w struktury Biblioteki Uniwersyteckiej i umieszczona w systemie informacyjnym w zespole Bibliotek Zakładowych UWr, co skutkuje fachową opieką nad zbiorami.

Oprócz umowy użyczenia z 1.10.2009 roku zawarto porozumienie, na mocy którego UWr zwolnił PTL z opłat najmu pomieszczenia biurowego używanego przez Towarzystwo do realizacji zadań statutowych. Natomiast PTL zobowiązał się pokrywać do 10. dnia każdego miesiąca koszty bieżącej eksploatacji pomieszczenia biurowego proporcjonalnie do udziału procentowego powierzchni biura w stosunku do całości zajmowanego lokalu. Jednak od lutego, zgodnie z ustawą o finansach publicznych, PTL jako zewnętrzny podmiot prawny musi opłacać również czynsz. Ostatecznie 5.02.2010 roku podpisano nową umowę (na czas nieokreślony) dotyczącą wynajmu pomieszczenia biurowego, będącą uzupełnieniem poprzednich dokumentów, w wyniku której do wcześniej ustalonych kosztów eksploatacji dołączono koszty czynszu.

Sprawa Statutu PTL – na 85. WZD we Wrocławiu jednogłośnie przegłosowano jednolity tekst nowego statutu Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, a w listopadzie 2009 roku decyzją Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Fabrycznej VI Wydział Gospodarczy KRS zarejestrował nowy statut PTL. Jednakże w trakcie tłumaczenia tekstu na język angielski przez tłumacza przysięgłego zostały wykazane dwa uchybienia, których nie zauważył sąd, a które dotyczą dwóch paragrafów: błędna numeracja dwóch kolejnych paragrafów oraz błędne sformułowanie. W związku z tym na tegorocznym Walnym Zgromadzeniu Delegatów konieczne jest ponowne głosowanie nad wprowadzeniem niezbędnej poprawki do statutu.

Finanse

Informacje zawarte w tej części sprawozdania dotyczą całego roku 2009 i pierwszych sześciu miesięcy roku 2010.

Wszystkie koszty dotyczące zadań zleconych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego zaksięgowano i wypłacono w 2009 roku. Przychody finansowe pozyskane z rachunku bankowego pokryły koszty związane z obsługą rachunku bankowego. Po podsumowaniu aktywów i pasywów w księgach rachunkowych za rok 2009 uzyskano zysk bilansowy w wysokości 9.876,10 zł. Oznacza to, że Zarząd Główny PTL posiadał płynność finansową na działalność w roku 2010. Sporządzony został za rok 2009 bilans oraz rachunek zysków i strat, które wraz z deklaracją CIT-8 przekazano do właściwego względem siedziby PTL Urzędu Skarbowego. Bilans jednogłośnie zatwierdzony uchwałą na posiedzeniu ZG został złożony wraz ze stosow-

nymi dokumentami w Urzędzie Skarbowym w ustawowym terminie do 30.06.2010 roku.

Dane finansowe zawierają następujące pozycje:

1. Przychody z działalności statutowej w 2009 roku wyniosły 357.155,37 zł, w tym najważniejsze pozycje to: dochód ze sprzedaży wydawnictw – 40.020,75 zł oraz różne dotacje – 299.794,37 zł, z których największa to – 237.613,00 zł z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na zadania zlecone;

2. Koszty finansowania działalności statutowej Zarządu Głównego w 2009 roku – 357.894,75 zł;

3. Przychody w 1. półroczu 2010 roku to przede wszystkim dotacje w wysokości 205.494,00 zł, w tym 202.994,00 zł z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz dochody ze sprzedaży wydawnictw – 19.478,15 zł;

4. Koszty w pierwszym półroczu 2010 roku wyniosły 86.284,81 zł. Na rok 2010 Polskie Towarzystwo Ludoznawcze Zarząd Główny otrzymało dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w wysokości 202.994,00 zł, co stanowi 52,75% kosztów realizacji wszystkich zadań. Drastycznie zostało obniżone dofinansowanie wymiany wydawnictw. Dofinansowaniem objęte zostały następujące zadania:

1. Konferencja naukowa „Za miedzę, za morze, w zaświaty. Kulturowe wymiary podróżowania” towarzysząca tegorocznemu WZD we Wrocławiu – 10.000,00 zł;

2. Upowszechnianie i promocja osiągnięć nauki polskiej – kontynuacja na rok 2010. Opracowanie selektywnej bibliografii polskiej za 2009 rok dla bibliografii międzynarodowych – Internationale Volkskundliche Bibliographie i International Bibliography of the Social Sciences – 8.350,00 zł;

3. Tworzenie i użytkowanie bibliograficznych Baz Danych – kontynuacja na rok 2010. Gromadzenie informacji na nośnikach komputerowych, kwerenda biblioteczna, klasyfikacja i zapis w bazie danych bibliograficznych za 2009 rok do bieżącej bibliografii etnografii polskiej – 21.350,00 zł;

4. Udostępnianie księgozbioru i informacja biblioteczna – 18.900,00 zł;

5. Gromadzenie zbiorów – uzupełnianie zasobów bibliotecznych – 8.000,00 zł;

6. Komputeryzacja zbiorów bibliotecznych – 7.444,00 zł;

7. Konserwacja zbiorów bibliotecznych – 5.450,00 zł;

8. Opracowywanie zbiorów bibliotecznych – 16.000,00 zł;

9. Wymiana wydawnictw Biblioteki im. Jana Czekanowskiego z instytucjami zagranicznymi i krajowymi – 5.500,00 zł;

10. Gromadzenie zbiorów archiwalnych – 1.900,00 zł;

11. Opracowywanie zbiorów archiwalnych – 3.100,00 zł.

Działalność wydawnicza

Przewodniczącym Rady Wydawniczej jest prezes prof. Michał Buchowski. W okresie sprawozdawczym odbyło się jedno posiedzenie Rady Wydawniczej 1 czerwca 2010 roku. W posiedzeniu uczestniczyli redaktorzy poszczególnych se-

rii wydawniczych PTL, członkowie ZG PTL, przewodnicząca GKR, dyrektor biura i główna księgowa Towarzystwa. Omówiona została realizacja planu wydawniczego na rok 2009. Zgodnie z planem ukazały się następujące czasopisma i książki – w nawiasach dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego:

A. Periodyki:

„Lud” 93: 2009 (20.800,00);
„Literatura Ludowa” 53: 2009 (24.000,00);
„Łódzkie Studia Etnograficzne” 48: Aleksandra Rzepkowska, *Sybiracy: wspólnota – pamięć – narracja. Studium antropologiczne* (7.200,00).

B. Serie wydawnicze:

„Atlas Polskich Strojów Ludowych” 38: Barbara Bazielić, *Strój opolski* (6.000,00);

„Archiwum Etnograficzne” 49: Rastislava Stolićna, Agnieszka Pieńczak, Zygmunt Kłodnicki (red.), *Polska – Słowacja. Pogranicze kulturowe i etniczne* (9.600,00);

„Prace Etnologiczne” 20: Lucjan Buchalik, *Niewolnicy kobiet, czyli pokrewieństwo żartów Dogonów i Kurumba. Studium z etnohistorii Afryki Zachodniej* (6.600,00);

„Prace Etnologiczne” 21: Veronika Belyaeva, *Szamani i lamowie w sercu Sajonów. Współczesny system wierzeniowy Buriatów Doliny Tunkijskiej* (10.200,00);

„Biblioteka Literatury Ludowej” 7: Marek Pustowaruk, *Od Tolkiena do Prachet-ta. Potencjał rozwojowy fantasy jako konwencji literackiej* (9.600,00).

W roku ubiegłym poza dotacją z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego wydano dodatkowo pięć publikacji w różnych seriach wydawniczych:

„Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego” 8: Anna Drożdż, *Zwyczaj i obrzędy weselne, cz. 3: Współdziałanie społeczności wiejskiej podczas obrzędu weselnego (druga połowa XIX wieku i XX wiek)*;

„Prace i Materiały Etnograficzne” 36: *Tożsamość etniczna i kulturowa Śląska w procesie przemian*;

„Biblioteka Zesłańca” 22: Wiesław Krawczyński, *Przez tundrę i tajgę po sowieckich łagrach*;

„Biblioteka Zesłańca” 23: Halina Kierska, *Kędy kazachski step*;

„Dziedzictwo Kulturowe” 4: *Ludowe tradycje – dziedzictwo kulturowe ludności rodzimej w granicach województwa śląskiego*.

Publikacje te zostały wydane dzięki wsparciu instytucji kultury, władz samorządowych i osób prywatnych.

W 2010 roku otrzymano decyzję nr 558/DWB/P/2010 z 19 lutego 2010 roku z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznającą środki finansowe w wysokości 97.000,00 zł na następujące pozycje wydawnicze:

Rocznik „Lud” 94: 2010 – 25.200,00;

Dwumiesięcznik „Literatura Ludowa” 54: 2010 – 24.000,00;

„Łódzkie Studia Etnograficzne” 49: *Etyczne problemy badań antropologicznych* – 7.200,00;

„Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego” 9, cz. 1: *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka* – 10.000,00;

„Archiwum Etnograficzne” 50: praca zbiorowa, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 3 – 11.250,00;

„Archiwum Etnograficzne” 51: Bożena Lewandowska, *Wesele orawskie dawniej i dziś* – 3.600,00;

„Biblioteka Literatury Ludowej” 8: Luiza Podziewska, *Ludowe opowiadania komiczne. Poetyka i antropologia* – 5.400,00;

„Prace Etnologiczne” 22: Katarzyna Mirgos, *Mit Mari. Jego źródła i miejsce w kulturze Basków* – 7.200,00;

„Prace Etnologiczne” 23: praca zbiorowa, *Nowe języki. Studia z zakresu kreolizacji języków i kultur* – 3.150,00.

W trakcie posiedzenia Rady zgłoszono następujące propozycje wydawnicze do realizacji na rok 2011:

„Lud” 95;

„Literatura Ludowa” 55;

„Archiwum Etnograficzne”: 1. praca Alicji Małety o tragarzach (ozdobna belka w budownictwie drewnianym biegnąca wzdłuż całego pułapu i podtrzymująca go). Na recenzentów zaproponowano dr. hab. Jerzego Czajkowskiego i dr. hab. Jana Święcha; 2. publikacja zawierająca referaty z konferencji naukowej „Polacy poza granicami kraju u progu XXI wieku – różne oblicza polskiej tożsamości”, która towarzyszyła 85. WZD we Wrocławiu. Na recenzentów zaproponowano prof. Zbigniewa Jasiewicza i prof. Ryszarda Kantora;

„Biblioteka Popularnonaukowa”: praca zbiorowa *Tubylcy własnego świata. Ku etnografii zbliżenia*. Na recenzentów zaproponowano prof. Czesława Robotyckiego, prof. Piotra Kowalskiego i prof. Wojciecha J. Bursztę;

„Biblioteka Zesłańca”: 1. Eugeniusz Niebelski, *Tunka na Syberii. Księga zesłańcy 1863 roku*. Są już dwie recenzje prof. Wiktorii Śliwowskiej i prof. Wiesława Cabana; 2. siostra Teresa Antonietta Frącek, *Zesłaniec nad brzegami Wołgi. Miniatury z życia abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego*. Na recenzentów wybrano prof. Zbigniewa Wójcika i prof. Krystyna Matwijowskiego;

„Biblioteka Literatury Ludowej”: Janina Hajduk-Nijakowska, Teresa Smolińska (red.), *Folklorystyka w badaniach kultury współczesnej*. Recenzję przygotowuje prof. Roch Sulima i prof. Maria Jakitowicz;

„Atlas Polskich Strojów Ludowych”: Regina Rok, *Strój częstochowski*. Recenzję mają przygotować dr Barbara Pabian i dr Krystyna Hermanowicz-Nowak;

„Dziedzictwo Kulturowe”: Monika Bisek-Graż, *Dziedzictwo kulturowe Wałbrzyskiego. Wierzenia, zwyczaje i obrzędy rodzinne*. Recenzenci: dr hab. Janina Hajduk-Nijakowska i prof. Zygmunt Kłodnicki;

„Prace Etnologiczne” lub „Biblioteka Literatury Ludowej”: Mateusz Szubert, *Żyjąc w cieniu śmierci... Kulturowy obraz gruźlicy*. Proponowani recenzenci: prof. Marek Piechota, prof. Jolanta Ługowska lub prof. Bożena Płonka-Syroka;

„Prace Etnologiczne”: Rafał Beszterda, *Bracia Morawscy w Himalajach*. Na recenzentów zaproponowano: prof. Sławoja Szynkiewicza, dr. hab. Jacka Pawlika,

dr. hab. Wojciecha Bębna, prof. Henryka Zimonia. Ostatecznie recenzentami zostali prof. Marek Mejor i prof. Zbigniew Jasiewicz.

„Łódzkie Studia Etnograficzne”: Anna Nadolska-Styczyńska, Ewa Karpińska (red.), *Wokół społeczności wiejskiej. Etnografia Kazimierza Zawistowicz-Adamskiej – kontynuacje i inspiracje*. Recenzje przygotowują prof. Anna Szyfer i dr. hab. Anna Malewska-Szałygin.

Dr Małgorzata Michalska we współpracy z prof. Teresą Smolińską i prof. Ewą Karpińską przygotowała dokument „Ogólne wytyczne do wszystkich czasopism i serii”, który został przez ZG PTL przyjęty i zaakceptowany. Został on przesłany do wszystkich redakcji do obowiązkowego stosowania.

Biblioteka Naukowa im. J. Czekanowskiego

Bibliotekę, pod nadzorem merytorycznym Pauliny Suchockiej, prowadzi pani mgr Aleksandra Michałowska. Biblioteka jest czynna codziennie od 9.00 w poniedziałki, wtorki, środy do 20.00, w pozostałe dni do 13.00 (z wyjątkiem piątków). W celu umożliwienia skorzystania z księgozbioru studentom studiów zaocznych czynna jest również w dwie soboty w miesiącu. Szczegółowy harmonogram znajduje się na stronie internetowej PTL. W czytelni biblioteki zbiory są udostępniane wszystkim zainteresowanym. Korzystają z nich przede wszystkim studenci etnologii, archeologii, kulturoznawstwa, historii sztuki, historii, filologii słowiańskiej, filologii polskiej, pracownicy muzeów i innych placówek kultury, nauczyciele. Na zewnątrz, zgodnie z regulaminem Biblioteki PTL, książki mogą wypożyczyć studenci etnologii oraz członkowie PTL.

W roku 2009 wypożyczono na zewnątrz 471 książek, a w czytelni udostępniono 1020 książek i 714 czasopism. W ramach wymiany między bibliotekami wypożyczono 18 książek i 2 czasopisma.

Na działalność biblioteki naukowej (gromadzenie, opracowanie, udostępnianie, komputeryzacja, wymiana wydawnictw) otrzymaliśmy w 2009 roku dofinansowanie z MNiSW w wysokości 80.213,00 zł.

W roku 2009 biblioteka wzbogaciła się o 430 woluminów. Zakupiono 125 woluminów druków zwartych i 19 czasopism. Pozyskano również 52 dary oraz 24 woluminy własnych wydawnictw. Z wymiany zagranicznej pochodziło 150 woluminów od instytucji zagranicznych (zwarte i czasopism) i 59 woluminów z wymiany krajowej. W zamian wysłano 343 woluminy za granicę i 99 woluminów do instytucji krajowych. 31.12.2009 roku zbiory liczyły łącznie 43.628 woluminów, w tym 21.852 woluminów dzieł zwartych, 20.265 woluminów czasopism i 1.511 jednostek zbiorów kartograficznych. Ogólna wartość księgozbioru na koniec 2009 roku wynosiła 293.653,46 zł.

Na rok 2010 działalność Biblioteki Naukowej została dofinansowana przez MNiSW w wysokości 61.294,00 zł. Na koniec pierwszego półrocza 2010 roku wartość zbiorów wynosiła 297.590,51 zł, stan posiadania zwiększył się o kolejne 230 woluminy: z wymiany zagranicznej pochodziło 44 woluminów (14 zwartych i 30 czasopism), z wymiany krajowej 17 czasopism, dary to 29 woluminów; wydawnictwa własne stanowiły 4 woluminy. Stan ilościowy biblioteki wynosił na koniec sierpnia 2010 roku 43.361 woluminów.

W roku bieżącym w czytelni skorzystano z 1093 książek i 440 czasopism, wypożyczono na zewnątrz 149 książek i 5 czasopism, w ramach wypożyczeń między bibliotekami – 10 książek i 2 czasopisma.

Biblioteka pozyskuje księgozbiór drogą wymiany, zakupów, darów i wydawnictw własnych PTL. Są to najnowsze i najbardziej wartościowe (czasem kupowane w antykwariatach) publikacje wyselekcjonowane pod kątem profilu zbiorów biblioteki z dziedziny etnologii, antropologii kulturowej, folklorystyki i nauk pokrewnych.

Na bieżąco była prowadzona dokumentacja biblioteczna i finansowa (rejestr przybytków, inwentarze, ewidencja ilościowo-wartościowa). Wszystkie woluminy zostały skatalogowane, sklasyfikowane do działów (zgodnie z klasyfikacją przedmiotową w działowym układzie zbiorów Biblioteki PTL), a karty katalogowe włączone do katalogów: alfabetycznego, czasopism, etnogeograficznego, działowego i topograficznego. Prowadzono selekcję książek wpływających z darów, sporządzano wykazy darów, wyceniano tytuły z wymiany. Systematycznie uzupełniano i wymieniano oznakowanie obwolut książek.

Publikacje PTL promują polską kulturę tradycyjną oraz świadczą o profilach badawczych krajowych etnologów. Stałą wymianę wydawnictw Polskie Towarzystwo Ludoznawcze prowadzi ze 121 instytucjami zagranicznymi i 41 krajowymi. Są to instytucje kulturalne i naukowe, przede wszystkim biblioteki uniwersyteckie, towarzystwa naukowe i muzea. Część kontaktów sięga przełomu XIX i XX wieku. Adresy partnerów wymiany są umieszczone na stronie internetowej PTL. Wykaz tytułów otrzymanych drogą wymiany jest przekazywany corocznie do Centralnego Katalogu Zagranicznych Wydawnictw w Bibliotece Narodowej. Dzięki temu informacja o zbiorach dociera do zainteresowanych w całym kraju. Prowadzona jest pełna dokumentacja dotycząca wymiany. Wszystkie otrzymane tą drogą publikacje są zewidencjonowane i włączone do ogólnie dostępnych katalogów.

Zgodnie z harmonogramem i zakresem planowanych prac była prowadzona pełna dokumentacja dotycząca wymiany (bieżąca ewidencja wpływających tytułów, sporządzanie wykazów wewnętrznych wpływających książek i czasopism, prowadzenie kart wymiany dla każdej instytucji, prowadzenie bieżącej korespondencji z kontrahentami – wysyłanie monitów i potwierdzeń otrzymanych książek). Przygotowano wykazy i wyeksponowano książki do naszych partnerów wymiany. Przygotowano do oprawy czasopisma etnograficzne z przełomu XIX i XX wieku. Poddano konserwacji i oprawiono 63 tomy, 81 woluminów. W okresie sprawozdawczym 2009 roku w zakresie komputeryzacji sporządzono zapis publikacji zagranicznych, które otrzymaliśmy w latach 1996-1999, 2008. Wprowadzono do komputerowego katalogu dzieła zwarte pozyskane w latach 1996-1999.

Archiwum Naukowe

Archiwum prowadzi p. Paulina Suchecka. Na bieżąco gromadzone są dokumenty dotyczące historii Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, rękopisy niepublikowanych tekstów z zakresu etnologii, folklorystyki. Na działalność archiwum naukowe-

go (gromadzenie, opracowywanie, udostępnianie, konserwacja) MNiSW przyznało w roku 2009 dofinansowanie w wysokości 7.400,00 zł.

Zbiory archiwum PTL zostały powiększone o kolejne wspomnienia sybirackie oraz o dokumentację naukową i wydawniczą Zarządu Głównego PTL i oddziałów terenowych. Archiwizowane są szczegółowe sprawozdania, jakie oddziały składają co roku ze swej działalności naukowej i popularyzatorskiej. Zbiory sybirackie oraz dokumentacja naukowa i wydawnicza PTL są inwentaryzowane na bieżąco, opisywane i oprawiane w teki.

Pozyskane zbiory są udostępniane w czytelni PTL podczas codziennych dyżurów. Korzystają z nich przede wszystkim pracownicy naukowcy Uniwersytetu Wrocławskiego oraz innych placówek naukowych z kraju i zagranicy (m.in. z Ukrainy, Czech, Rosji). Zbiory są wykorzystywane do opracowywania publikacji, m.in. słownika *Etnografowie i ludoznawcy polscy* oraz książek z serii „Biblioteka Zesłańca”. Gromadzone w Archiwum PTL zbiory są wykorzystywane także jako źródło do merytorycznego przygotowania wystaw muzealnych. Zakupiono specjalistyczne, wzmocnione teki kartonowe z tektury bezkwasowej o określonych wymiarach w celu ochrony najstarszych i najcenniejszych zbiorów.

Konserwacją (m.in. odkwaszanie, prasowanie, uzupełnianie ubytków) objęto zespół archiwaliów pochodzących z wyprawy do wschodniej Syberii (kraj Goldów i Oroczonów) prof. S. Poniatowskiego. W obecnym stanie materiały te mogą już być udostępniane badaczom. W roku 2009 do archiwum wpłynęły 23 zamówienia na 328 tek, a w roku bieżącym dwa zamówienia na 15 tek. Archiwum powiększa swe zbiory nieprzerwanie od ponad 110 lat. Dofinansowanie na rok 2010 wynosi 5.000,00 zł.

Oddziały Towarzystwa

W okresie sprawozdawczym zostały zarejestrowane dwa nowe oddziały Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego: w Białymstoku (prezes – dr Artur Gawęł) oraz w Cieszynie (prezes – prof. Zygmunt Kłodnicki). Obecnie funkcjonuje 18 oddziałów. Przyjęto 60 nowych członków: Oddział Toruń – 4, Oddział Wrocław – 5, Oddział Kraków – 8, Oddział Lublin – 4, Oddział Bielsko-Biała – 1, Oddział Śląski – 2, Oddział Cieszyn – 11. Oddział Gdańsk – 1, Oddział Północno-Mazowiecki – 12, Oddział Łódź – 1, Oddział Białystok – 11.

Na posiedzeniu ZG jednogłośnie zatwierdzono nową deklarację członkowską Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Sekretarz generalny
Jerzy Adamczewski

POSIEDZENIE PLENARNE KOMITETU NAUK ETNOLOGICZNYCH POLSKIEJ AKADEMII NAUK, POZNAN, 18 MAJA 2009

Posiedzenie odbyło się w siedzibie Instytutu im. Oskara Kolberga w Poznaniu. Otworzył je i prowadził według wcześniej przyjętego porządku przewodniczący Komitetu – prof. Aleksander Posern-Zieliński. Zebranie poświęcono pięciu zespołom zagadnień: przedstawieniu komunikatów, omówieniu bieżących spraw organizacyjnych, sprawom interwencyjnym związanym z naukami etnologicznymi, prezentacji tomu wydanego na Kongres IUAES, zapoznaniu się z dorobkiem i pracami Instytutu im. Oskara Kolberga. Ostatnim punktem programu były wolne głosy i wnioski.

W ramach komunikatów, przewodniczący poinformował zebranych o organizowanej przez KNE konferencji „Antropologia polityki i polityka w antropologii” oraz o najnowszych wydawnictwach etnologicznych. Mówił również o zakończeniu prac Państwowej Komisji Akredytacyjnej w placówkach kształcenia etnologicznego oraz o odbytych i planowanych habilitacjach. Przekazał także wiadomość o wyborze członka KNE, prof. Michała Buchowskiego, na prezydenta Europejskiego Stowarzyszenia Antropologów Społecznych (EASA) oraz o akceptacji przez Wydział I PAN wniosku Komitetu w sprawie wyboru prof. Zbigniewa Jasiewicza na honorowego przewodniczącego KNE. Następnie zwrócono uwagę na odbyte oraz planowane konferencje naukowe (w kraju i za granicą) oraz inne inicjatywy środowiska etnologicznego.

W toku dalszych obrad zajmowano się bieżącymi sprawami organizacyjnymi KNE. Na wniosek prof. Doroty Simonides poruszono kwestię zapraszania na posiedzenia Komitetu reprezentantów ośrodków etnologicznych nie mających swych przedstawicieli w Komitecie. Podjęto jednogłośnie decyzję o zapraszaniu przedstawicieli ośrodków z Opola i Szczecina. Następnie dr hab. Danuta Penkala-Gawęcka, redaktor naczelna „Ludu”, przekazała informację o dotacji (20.800 zł) dla czasopisma na rok 2009 oraz o tym, że następny tom, w roku 2010, będzie zawierał część tematyczną, poświęconą globalizacji. Prof. Aleksander Posern-Zieliński zapoznał zebranych z kolejnym projektem logo Komitetu. Przewodniczący oraz prof. Mirosława Drozd-Piasecka poruszyli kwestię grantów MNiSW; zwrócili uwagę na to, że w ostatnim konkursie etnologów nie złożyli wielu wniosków. Omówiono także listę rankingową czasopism etnologicznych: po sześć punktów otrzymują teksty zamieszczone w „Ludzie”, „Literaturze Ludowej”, „Sprawach Narodowościowych” i „Etnografii Polskiej”, a po cztery – w czasopiśmie „Ethnologia Polona”. W tym kontekście, przewodniczący odczytał memoriał przygotowany przez slawistów i rozesłany do placówek humanistycznych w sprawie bieżącej sytuacji nauk humanistycznych z prośbą o akceptację i uzupełnienia. W dyskusji prof. Zbigniew Jasiewicz zaproponował podjęcie uchwały wspierającej memoriał; tezy w nim zawarte zyskały aprobatę członków Komitetu. W dalszej kolejności zebrani zapoznali się z uchwałą Polskiej Akademii Umiejętności w sprawie rozwoju humanistyki polskiej, a także poparli propozycję Prezydium KNE skierowania do Wydziału I PAN wniosku o powołanie nagrody im. Bronisława Malinowskiego z zakresu etnologii.

Przechodząc do spraw interwencyjnych, przewodniczący podziękował za odźwięk na apel w sprawie wniosku dotyczącego zmiany nazwy dyscypliny. KNE dysponuje już kompletem dokumentów, w oparciu o które będzie można ponownie czynić starania. Ustalono, aby stosowny wniosek (przygotowany przez przewodniczącego) przedstawić na zebraniu plenarnym Wydziału I PAN, a dopiero potem Centralnej Komisji, Radzie Głównej i Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego. Poddano również dyskusji materiały Fundacji „Perspektywy” dotyczące definicji etnografa i jego zawodowej sylwetki.

Następnie prof. Lech Mróz zaprezentował książkę *Exploring Home, Neighbouring and Distant Cultures*, przygotowaną na kongres International Union of Anthropological and Ethnological Sciences w Chinach w 2009 roku.

W kolejnej części zebrania dyrektor Instytutu im. O. Kolberga, mgr Jan Pałka, wprowadził zebranych w zagadnienia formalno-finansowe Instytutu, podkreślając, że jest on kontynuacją Redakcji Dzieł Wszystkich O. Kolberga przy Polskim Towarzystwie Ludoznawczym. Instytut ten, aby móc kontynuować prace, musiał usamodzielnąć się w 1998 roku. Finanse na działalność wydawniczą, o które co roku trzeba zabiegać, pochodzą z Ministerstwa Kultury i Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Aktualny budżet roczny na całość potrzeb Instytutu wynosi około 300 tys. zł. Dotychczasowy dorobek placówki to wydanie 82 tomów dzieł Oskara Kolberga. Zespół składa się z ośmiu osób (muzykologów, folklorystów, polonistów, etnologów), zatrudnionych na niepełnych etatach. Bieżące zadania polegają przede wszystkim na: 1. kontynuacji rozpoczętych prac i przygotowywaniu indeksów do dzieł Kolberga, 2. opracowywaniu edytorskim nagrań muzycznych ze zbiorów Sobieskich, 3. opracowywaniu archiwum muzycznego zgromadzonego w Muzeum Archidiecezjalnym. W szczególności zagadnienia związane z bieżącymi pracami wprowadziła zebranych mgr Agata Skrukwa.

W dyskusji podkreślano iście benedyktyński trud włożony przez pracowników w opracowanie tomów dzieł Kolberga. Zgromadzeni byli pełni podziwu i uznania dla dorobku zespołu, zwracano uwagę na dokumentacyjny walor tych wydawnictw, zastanawiano się także nad projektowanym terminem zakończenia prac nad dziełami Kolberga. Mówiono też o ich percepcji i odbiorcach w całej Europie, a także w Bibliotece Kongresu USA, ale przede wszystkim w Polsce, co spowodowało, że część dzieł została już zamieszczona w Internecie, by dostępność do nich była coraz szersza.

W końcowej części zebrania prof. Zygmunt Kłodnicki zaprosił członków Komitetu na posiedzenie plenarne do Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie w 2010 roku, aby można było zapoznać się z pracami związanymi z Polskim Atlasem Etnograficznym, ocenić te prace i uczestniczyć w dyskusji nad wskazaniem dalszej drogi działalności pracowni atlasowej.

Zamykając posiedzenie, przewodniczący zasugerował Łódź lub Warszawę jako miejsce jesiennego posiedzenia Komitetu. Ponadto poinformował zebranych o staraniach podjętych w celu pozyskania środków dla przeprowadzenia ekspertyzy dotyczącej „Oceny systemu i praktyki kształcenia etnologicznego (antropologicznego)”.

POSIEDZENIE PLENARNE KOMITETU NAUK ETNOLOGICZNYCH POLSKIEJ AKADEMII NAUK, WARSZAWA, 20 LISTOPADA 2009

Posiedzenie odbyło się w siedzibie Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. Otworzył je przewodniczący KNE – prof. Aleksander Posern-Zieliński, na wstępie informując zebranych o śmierci dr Anny Kowalskiej-Lewickiej, byłej członkini Komitetu, i prosząc o uczczenie minutą ciszy pamięci Zmarłej. Następnie pogratulował prof. Zbigniewowi Jasiewiczowi otrzymania (decyzją Prezydium PAN) godności honorowego przewodniczącego Komitetu.

Posiedzenie poświęcone było następującym zagadnieniom: przedstawieniu komunikatów, omówieniu bieżących spraw organizacyjnych Komitetu, prezentacji wizji muzeum etnograficznego w XXI wieku (w związku z planami rozwojowymi Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie), omówieniu nowych możliwości działań w ramach antropologii rozwoju (w kontekście instytucjonalnych i prawnych ram programu „polskiej pomocy” MSZ RP). Ostatnim punktem programu były wolne głosy i wnioski.

W części poświęconej komunikatom, przewodniczący oraz członkowie Komitetu zaprezentowali najnowsze publikacje etnologiczne, przedstawili sprawozdania i przekazali refleksje o krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, w tym o kongresie International Union of Anthropological and Ethnological Sciences w Kunming w Chinach (prof. prof. M. Buchowski i J.S. Wasilewski), Kongresie Amerykanistycznym w Meksyku (prof. A. Posern-Zieliński), konferencji „Anthropology of Europe – what is it and how should it be practised?” i posiedzeniu komitetu wykonawczego European Association of Social Anthropologists (EASA) w Poznaniu (prof. M. Buchowski), konferencji KNE, IEiAK UAM i Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Poznaniu „Antropologia polityki i polityka w antropologii” w Będlewie (prof. A. Posern-Zieliński), konferencji PTL o Polonii (prof. M. Buchowski), konferencji Komisji Antropologii Miasta KNE „Lato w mieście” i konferencji dedykowanej prof. Kazimierzowi Zawistowicz-Adamskiej (prof. B. Kopczyńska-Jaworska) oraz o konferencji poświęconej prof. Jackowi Olędzkiemu.

Następnie prof. Mirosława Drozd-Piasecka omówiła propozycję przekształcania instytutów PAN w centra badawcze, a prof. Michał Buchowski poinformował o powstaniu Centrum Badań Migracyjnych w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM. Dyskutowano też na temat trudnej sytuacji szczecińskiej Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej, próbach otwarcia kierunku etnologia w filii KUL w Tomaszowie Lubelskim oraz o inicjatywie powołania etnologii na Uniwersytecie Gdańskim.

Omawiając sprawy bieżące KNE, przewodniczący poddał dyskusji kolejną propozycję logo Komitetu, poinformował o ostatecznej zawartości 93. tomu „Ludu” oraz o możliwości opublikowania materiałów z konferencji „Antropologia polityki i polityka w antropologii”. Następnie powiadomił zebranych o otrzymaniu dotacji na wykonanie zaplanowanej ekspertyzy „Ocena systemu i praktyki kształcenia et-

nologicznego (antropologicznego) na polskich wyższych uczelniach w latach 2004-2009” oraz zaawansowaniu prac z tym związanych. Poinformował też o powstaniu zespołów integracyjnych, grupujących poszczególne komitety i mających służyć jako zespoły eksperckie, co nie spowoduje likwidacji komitetów. W tym kontekście dla KNE właściwy jest Zespół Nauk o Kulturze i Sztuce, którego przewodniczącym został prof. Aleksander Posern-Zieliński. Szefowie poszczególnych zespołów tworzą zespół „megaekspertki” pod przewodnictwem prof. Andrzeja Wiatraka.

Przewodniczący Komisji Etniczności KNE i Komisji do Badania Kultury Ludowej w Karpatach KNE przedstawili następnie nowe składy Komisji, które zostały zaaprobowane.

W dalszej części zebrania dyrektor Państwowego Muzeum Etnograficznego, dr Adam Czyżewski, przedstawił historię budynku i obecności w nim Muzeum, zarysował program modernizacji Muzeum do 2012 roku i wskazał na priorytety w jego rozwoju, omówił wykorzystanie środków finansowych, zmiany organizacyjne i przestrzenne, realizację kolejnych projektów oraz inne problemy (kadrowe, związane z remontem itp.). Poinformował też o odbytych konferencjach muzealnych i zaplanowanej konferencji międzynarodowej „Experimental religion” w 2010 roku. Na zakończenie zapoznał zebranych z pierwszym numerem nowego czasopisma muzealnego „Etnografia Nowa”. W dyskusji poruszano zagadnienia relacji Muzeum z organem założycielskim (Urzędem Marszałkowskim) oraz kształtu wystawy planowanej na otwarcie zmodernizowanego Muzeum.

Następnie prof. Ryszard Vorbrich zapoznał zebranych z publikacjami, powstałymi w rezultacie projektu „Pokaż mi swój świat – pokaż mi swoją szkołę”, oraz omówił zagadnienia związane z realizacją projektów rozwojowych w kontekście nowych możliwości działań w ramach konkursów na projekty finansowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Kontynuacją tych działań ma być zaplanowana na jesień 2010 roku konferencja KNE „Rozwój a kultura”.

W wolnych głosach poruszono następujące kwestie: 1. prof. Lech Mróz poinformował zebranych, że w czerwcu 2010 roku odbędzie się w Warszawie konferencja towarzysząca obchodom jubileuszu 75-lecia etnologii warszawskiej; 2. prof. Zygmunt Kłodnicki zwrócił uwagę, że została powołana specjalna komisja do oceny instytutów i zasugerował, aby wystosować pismo w sprawie utrzymania ocen UKA i PKA; 3. prof. Elżbieta Tarkowska powiadomiła o powstaniu centrum bibliograficznego.

Ryszard Vorbrich

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA
„WHAT IS ANTHROPOLOGY OF EUROPE AND HOW SHOULD
IT BE PRACTICED?”,
POZNAŃ, 15-16 PAŹDZIERNIKA 2009

Na międzynarodową konferencję poświęconą praktykowaniu antropologii w Europie przybyło do Poznania 47 antropologów z 18 krajów: Austrii, Czech, Danii, Francji, Hiszpanii, Islandii, Izraela, Litwy, Niemiec, Polski, Portugalii, Słowacji, Słowenii, Szwajcarii, Szwecji, USA, Węgier i Wielkiej Brytanii. Główni organizatorzy, poznańscy antropolodzy z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, zaprosili do współpracy naukowców z krajów Grupy Wyszehradzkiej, reprezentujących Instytut Etnologii Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie, Instytut Etnologii Węgierskiej Akademii Nauk w Budapeszcie oraz Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu w Pardubicach. Temat tego spotkania miał, w zamierzeniu, sprowokować debatę nad aktualną kondycją antropologicznych studiów europejskich, odsłonić ich zaplecze teoretyczne i metodologiczne i skłonić do, chociażby częściowej, odpowiedzi na kluczowe pytanie: czy w ogóle można mówić o antropologii Europy? Jak się okazało, w ocenie zarówno organizatorów, jak i wielu uczestników, konferencja jedynie wstępnie zarysowała powyższe problemy. Co zatem przyniosły dwudniowe obrady?

To pionierskie spotkanie ujawniło przede wszystkim dwie kwestie. Pierwsza z nich dotyczy aktualnych zainteresowań kulturami europejskimi, wzbogaconych o refleksję nad rolą antropologii we współczesnym świecie. Druga to deklarowana potrzeba zacieśnienia współpracy pomiędzy poszczególnymi instytucjami antropologicznymi w Europie. Konferencja stworzyła pole do wymiany doświadczeń badawczych uczestników, również dzięki osobistym spotkaniom z ludźmi będącymi autoritetami w dyscyplinie, a znanymi często jedynie z publikacji naukowych. W tym sensie można zaliczyć ją do istotnych wydarzeń naukowych, mimo że pod względem merytorycznym nie w pełni spełniła oczekiwania organizatorów.

Badania antropologiczne (etnologiczne) prowadzone w Europie posiadają swoją stosunkowo długą historię. Od ponad dziesięciu już lat są też organizowane międzynarodowe konferencje poświęcone specyfice antropologicznych badań europejskich. Jednakże, jak pokazują publikacje stanowiące pokłosie owych spotkań bądź też efekt indywidualnych zainteresowań etnologów, dotąd nie podjęto próby kompleksowej odpowiedzi na pytanie, czy można mówić, a jeśli tak, to w jakim zakresie koncepcyjno-metodologicznym, o antropologii Europy. Kwestia ta wydała się organizatorom zasługującą na zainteresowanie, tym bardziej, jeśli wziąć pod uwagę warunki polityczne Europy po drugiej wojnie światowej. Zadecydowały one o rozwoju naszej dyscypliny w poszczególnych krajach i przyczyniły się do powstania krzywdzących stereotypów na temat „gorszych badaczy ze Wschodu” i „lepszyc z Zachodu” – tych, których wyłącznym udziałem są osiągnięcia teoretyczne. Mając w pamięci ten kontekst, możemy w treści zaprezentowanych wystąpień wyodrębnić kilka ważnych

wątków. Odnoszą się one nie tylko do konsekwencji wspomnianych podziałów politycznych i ich związków z rozwojem myśli antropologicznej, ale także do problematyki podejmowanej w ramach studiów europejskich.

Należy podkreślić, że wyodrębnienie zakresu badawczego antropologii Europy napotyka na problemy związane z samym pojęciem Europy, ze statusem danych etnograficznych i ich interpretacją. Tę kwestię podjęto w ramach sesji plenarnej „Anthropology Transcending Europe”, którą prowadził Michał Buchowski (UAM w Poznaniu). Według Chrisa Hanna (Instytut Antropologii Społecznej Maxa Plancka w Halle), antropologia Europy, która ma zajmować się określonym „arealem kulturowym”, powinna rozstrzygnąć zasadność jego granic. W perspektywie *long durée*, Europę wiąże bowiem szereg podobieństw z Azją i Afryką Północną. Ponadto subdyscyplina ta musi uporać się z problemem, jakim jest szczególnie status danych etnograficznych, pozyskiwanych zawsze w lokalnych warunkach. Zwrócono na to uwagę w drugiej sesji plenarnej: „Getting Knowledge”, pod przewodnictwem Ulfa Hannerza (Uniwersytet w Sztokholmie). Jak stwierdziła Kirsten Hastrup (Uniwersytet w Kopenhadze), wszelka generalizacja czerpiąca z tego rodzaju empirii powinna być wynikiem głębokiego namysłu, gdyż wiedza zdobywana „lokalnie” przez antropologa nabiera różnych znaczeń. Tak jest między innymi w przypadku badań nad migrantami, na co zwrócił uwagę Werner Schiffauer (Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą), odwołując się do przykładu wyznawców islamu w Niemczech. Rekonstruuja oni swoje praktyki kulturowe w zupełnie nowym kontekście, tak by zachować własną tożsamość. Badający ich antropolog musi uwzględnić ten fakt i przyjąć założenie, że jego wiedza na ten temat, choć pozostaje „lokalna”, to jednak nabiera innego znaczenia. Jest jakby „od-miejscowiona”, czyli pozbawiona pierwotnego kontekstu, w którym funkcjonowali imigranci, zanim przybyli do obcego kraju. I chociaż w pracę antropologa jest wpisana zgoda na nieustanne kwestionowanie sensu zdobywanej przez niego wiedzy o Innych, to nie należy poprzestawać na takich stwierdzeniach. Nauka nasza, by nie stracić swej mocy eksplanacyjnej i dalej się rozwijać, musi przestać być tak silnie samokrytyczna i skuteczniej współpracować z innymi dyscyplinami. Zagadnienia te podniesiono w ramach dwóch sekcji: „Against Old Hierarchies of Knowledge”, którą moderowała Helena Wulff (Uniwersytet w Sztokholmie) i „Towards a New Anthropology of Europe?” prowadzonej przez Rajko Muršiča (Uniwersytet w Lublanie).

Kolejny wątek refleksji miał charakter ideologiczny i postulatyczny. Pojawił się w kilku wystąpieniach prezentowanych aż w czterech sekcjach. Z jednej strony, uwypuklono negatywne skutki polityczne, do których przyczyniła się refleksja antropologiczna. Antropolodzy bowiem nie tylko stworzyli nacjonalistycznie zorientowane etnologie, ale także ułatwili ekspansję kolonializmu. Z drugiej strony, dostrzeżono fakt, że chociaż dorobek tak zwanych antropologii narodowych stanowi cenne źródło wiedzy o kulturach Europy, to jest on pomijany na rzecz „wielkich” tradycji antropologicznych. Na przykład w sekcji „Building Knowledge”, prowadzonej przez Hastrup, Tomasz Rakowski (Uniwersytet Warszawski) wskazał na mało znany, ale jakże inspirujący kapitał wiedzy etnograficznej Jacka Ołędzkiego. Jak postulował Buchowski, należy więc włączyć „lokalne” antropologie do głównego nurtu dyscy-

pliny. Natomiast według Marcina Lubasia (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) i Hany Červinkovej (Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu) prezentujących referat w sekcji „Europe in the Field: Daily Life in Past and Present”, którą kierował Mihály Sarkany, antropolodzy powinni aktywnie działać na rzecz społeczności, między innymi w krajach post-socjalistycznych. Takie zaangażowanie badaczy wpisywałoby się zatem w hasło *world-building anthropology* zaproponowane przez Hannerza, kiedy nawoływał do konstruowania „lepszego: nie-nacjonalistycznego i nie-imperialnego świata”. Zasadność takiej ideologizującej i zaangażowanej postawy potwierdziła w swym wystąpieniu Alexandra Schwell (Uniwersytet w Wiedniu) występująca w sekcji „Crossing European Borders: Exploring European Margines” moderowanej przez Annę Horolets (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie). Schwell przytoczyła przykład opisujący, jak dla celów politycznych manipulowano wyobrażeniami Austriaków na temat „niebezpiecznej Europy Wschodniej”, aby wzmacniać lub osłabiać ich poczucie bezpieczeństwa. Kreowanie negatywnych stereotypów na temat Zachodu i Wschodu to element realiów, w jakich przyszło się rozwijać lokalnym etnologiom, na przykład na Węgrzech, Słowacji czy w Polsce, które budowały swój potencjał w epoce komunizmu i po jego obaleniu. Problem ten pojawił się między innymi w referatach László Kürtiego (Uniwersytet w Miskolcu), Borsosa Balázsa (Węgierska Akademia Nauk w Budapeszcie), Janusza Barańskiego (UJ w Krakowie), Zofii Sokolewicz (UW) i Anny Ostrowskiej (Centrum Europejskie w Warszawie), którzy uczestniczyli we wspomnianych już sekcjach: „Towards a New Anthropology of Europe?” i „Against Old Hierarchies of Knowledge”. Prezentujący zwracali uwagę na obecną w historii rozwoju ich rodzimych etnologii dychotomię Wschód – Zachód. Zgodnie z nią, zachodnia myśl antropologiczna inspirowała dokonania „wschodnich” etnologii, a jednocześnie była traktowana jako „niedościgniony ideał”.

Trzeci wątek, widoczny najbardziej w dwuczęściowej sekcji „Anthropology at Home and Abroad”, kierowanej kolejno przez Juraja Podobę (Słowacka Akademia Nauk w Bratysławie) i Janine Wedel (Uniwersytet George’a Masona w Fairfax County, USA) dotyczył zagadnień związanych z pojęciami antropologii „u siebie” („w domu”) i „za granicą”. Podjęto go także w sekcji „Ethnographer’s Identity: Betwixt and Between”, prowadzonej przez Andrésa Barrerę-Gonzálesa. W referatach podkreślano, że antropolog w czasie badań odczuwa „obcość” lub „czuje się swojsko”, w dużej mierze w zależności od tego, jak jest traktowany przez badanych. Tym samym zdekonstruowano i zrelatywizowano założenie wpisane w te pojęcia, że to, co bliskie („w kraju”), jest bardziej zrozumiałe dla badaczy niż to, co dalekie („za granicą”). Na poczucie obcości wskazywały doświadczenia między innymi Szwedki w Irlandii (Wulff), Rumuna na Kubie (Marian-Viorel Anăstăsoaie, University College w Londynie), Portugalki w Hiszpanii (Maria de Fátima Amante, Uniwersytet Techniczny w Lizbonie) czy Polaka w Brukseli (Paweł Lewicki, Uniwersytet Humboldtów w Berlinie). Natomiast amerykańska antropolozka Wedel stwierdziła, że przeżywanie przez nią sytuacji wyobcowania w czasie badań w Europie Środkowo-Wschodniej posłużyło jej do conceptualizacji badań systemów władzy w USA. „Obco” czuli się niejednokrotnie także ci, którzy prowadzili badania terenowe w kraju, w którym

się urodzili i gdzie mieszkają. Twierdzili oni, że „dom” to kategoria stopniowalna i relatywna, która sama w sobie nie zawiera żadnej wyjątkowej eksplanacyjnej treści i jest wtórna wobec opozycji swój/obcy. Ponadto, odwołując się do własnych doświadczeń terenowych, Dan Podjed (Uniwersytet w Lublanie), współpracujący ze słoweńską organizacją monitorującą ptaki, Mariusz Filip (UAM w Poznaniu), badający polską organizację neopogańskich nacjonalistów i Agnieszka Chwieduk (UAM w Poznaniu), zajmująca się polskim biurem matrymonialnym, dowodzili, że w przypadku wspólnej tożsamości narodowej antropologa i badanych, granicę obcości wyznacza kultura grupy społecznej (w ramach szerszej kultury narodowej), z którą identyfikują się badani. Potwierdziła to także Jessica Robbins (Uniwersytet w Ann Arbor, Michigan, USA), prowadząca badania wśród osób starszych, i Dong Ju Kim (Uniwersytet w Ann Arbor, Michigan, USA), eksplorujący środowisko rolników. Analogicznych wniosków dostarczyło też wystąpienie Grażyny Kubicy-Heller (UJ w Krakowie) w ramach sekcji „Europe in the Field: Ethnicity”, której przewodniczył Aleksander Posern-Zieliński (UAM w Poznaniu), na temat korespondencji między spolonizowanym Żydem Feliksem Grossem i Bronisławem Malinowskim. W referatach nie pominięto motywu „domu” pojmowanego jako bliskość społeczno-kulturowa pomiędzy antropologiem a badanymi. Może ona czasem prowadzić, jak zauważył Thomas K. Schippers (Instytut Etnologii Śródziemnomorskiej i Porównawczej w Aix-en-Provence), występujący w sekcji „Building Knowledge”, do swoistej „ślepoty” tubylczego antropologa i unikania analizy określonych tematów.

Czwarty wątek dotyczył konkretnych przypadków badań antropologicznych w Europie, które dotyczyły głównie zagadnień etniczności oraz migracji (sekcja „Europe in the Field: Ethnicity”). Tu warto przywołać wystąpienia na temat tożsamości narodów bezpaństwowych. Ewa Nowicka-Rusek (UW) wskazała na przykład Wołochów/Aromunów i Romów/Cyganów, Karolina Bielenin-Lenczowska (UW) na macedońskich Torbeszów, zaś Fran Markowicz (Uniwersytet Ben-Guriona w Beersheva, Izrael) na problem Żydów w kontekście relacji serbsko-chorwackich. W ramach studiów migracyjnych, głównym punktem zainteresowania okazali się Polacy i Litwini. Anna Wojtyńska (University of Iceland) skoncentrowała się na naszych rodakach wyjeżdżających do Islandii, a Anna Horolets (SWPS w Warszawie) na podróżujących do byłego Związku Radzieckiego. Natomiast Vytis Čiubrinskas (Uniwersytet Vytautasa Magnusa w Kownie) omówił różnice między tożsamością Litwinów mieszkających w Stanach Zjednoczonych od XIX wieku i tych, którzy przyjechali tam w ciągu kilku ostatnich dziesięcioleci.

Ostatni z wątków, pojawiający się w kilku sekcjach, dotyczył różnych zagadnień, które podejmowano, próbując uchwycić „kulturę Europy”. Między innymi Lucia Orviská (Uniwersytet we Fryburgu) poruszyła kwestie zaufania społecznego do krajów byłego bloku socjalistycznego w kontekście globalnych rynków finansowych i kryzysu ekonomicznego, a Agnieszka Kościańska (UW) wspólnie z Aniką Kinez (Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą) omówiły relacje władzy w Europie w perspektywie studiów nad płcią kulturową i seksualnością.

Powyższy przegląd treści konferencji sugeruje, w jaki sposób można by obecnie rozumieć zakres badawczy antropologii Europy. W tym sensie spotkanie w Poznaniu

należy uznać za niewątpliwe wydarzenie, którego uczestnicy zaprezentowali bogactwo przykładów z badań, pomysłów i postulatów. Niedosyt budzi jednak brak wyrażonej odpowiedzi, na czym miałyby polegać metodologia w ramach tej subdyscypliny. W wystąpieniach przyjmowano bowiem najczęściej postawę krytyczno-postulującą, ale w odniesieniu do całości dyscypliny. Na przykład atrakcyjnie brzmiące postulaty odnośnie do tego, jak powinna wyglądać „nowa twarz antropologii” wzbogacona o wkład lokalnych antropologii nie zostały poparte propozycjami ich realizacji. Nie wiadomo też, jak należałoby osiągnąć skuteczniejszą współpracę z przedstawicielami innych dyscyplin, ani jak antropolodzy powinni postępować, aby przyczynić się do tworzenia „lepszego świata”, tym bardziej w ramach badań europejskich. Wyraźnie zabrakło też odpowiedzi na pytanie, czy osiągnięcia lokalnych antropologii tworzą taki kapitał wiedzy, który można by jednoznacznie określić mianem antropologii Europy. Ponadto otwartą kwestią pozostaje, na ile i na jakich zasadach, przy oczywistych konsekwencjach długotrwałej wzajemnej izolacji na polu naukowym i społecznym, jesteśmy teraz w stanie pokonać obustronne uprzedzenia i autentycznie współpracować. Niemniej, jeśli wierzyć deklaracjom uczestników, ich potrzeba współpracy powinna zaowocować dalszym rozwojem refleksji nad głównym problemem tej konferencji.

Agnieszka Chwieduk, Mariusz Filip, Katarzyna Chlewińska

KONFERENCJA MEDICAL ANTHROPOLOGY STUDENT NETWORK EASA, BERLIN, 11-12 LUTEGO 2010

Młodzi antropolodzy dyskutowali w Berlinie nad problemami antropologii medycznej. Było to pierwsze spotkanie Medical Anthropology Student Network, którą utworzono podczas konferencji European Association of Social Anthropologists (EASA) w Lublanie w 2008 roku jako „odgałęzienie” Medical Anthropology Network, istniejącej od roku 2006. Sieć młodych antropologów medycznych w ciągu niespełna półtorarocznej działalności zgromadziła ponad 150 członków z 15 krajów Europy.

Pierwsze spotkanie grupy, którego gospodarzem był Institut für Ethnologie, Freie Universität Berlin, stworzyło możliwość osobistego poznania się jej członków oraz nawiązania szerszej współpracy. W konferencji wzięło udział 40 doktorantów, studentów ostatnich lat studiów magisterskich oraz młodych doktorów. Najliczniejsi byli uczestnicy z Niemiec, a zaraz za nimi znalazła się trzyosobowa reprezentacja z Polski. Obecni byli również studenci i młodzi naukowcy z Austrii, Czech, Danii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Wielkiej Brytanii, Włoch, a nawet Ugandy. Słowa uzna-

nia należą się organizatorkom spotkania, Susan Huschke z Freie Universität Berlin oraz Claire Beaudevin z Université Paul Cézanne Aix-Marseille, które pełnią funkcję reprezentantek sieci od jej powstania.

Blisko połowa uczestników konferencji prezentowała swoje dokonania badawcze podczas sesji plenarnych, które zostały podzielone na pięć paneli. Ich tematyka skupiała się wokół tematów: 1. pluralizm medyczny, 2. metodologia i etyka w pracy terenowej, 3. problemy zdrowia wśród imigrantów, 4. płeć kulturowa a zdrowie, 5. antropologia produktów farmaceutycznych i biotechnologie medyczne. Program był bardzo napięty. Każdy referent miał do dyspozycji 15 minut na zaprezentowanie swojego tematu, a zaplanowane częste dyskusje stwarzały możliwość wymiany opinii między uczestnikami, którą kontynuowano także w kuluarach.

Różnorodność tematyczna referatów świadczy o bogactwie zagadnień podejmowanych w ramach antropologii medycznej, która w ostatniej dekadzie przeżywa rozkwit, szczególnie w krajach anglojęzycznych. Już pierwszy panel wyraźnie pokazał, że subdyscyplina ta daje możliwości korzystania z wielu perspektyw teoretycznych. W szerokim spektrum poruszonych tematów badawczych wyróżniały się dwa wiodące – problematyka zdrowia psychicznego oraz płodności i zdrowia reprodukcyjnego.

Wśród prezentacji odwołujących się do badań nad zdrowiem psychicznym poruszono temat zarówno medycznego, jak i społecznego konstruowania wizerunku osób uważanych za dotknięte chorobą psychiczną, na przykład pacjentów z anoreksją. Pojawiło się pytanie o etykę i metody badań etnograficznych prowadzonych na oddziałach psychiatrycznych. Podniesiono także problem przeprowadzania przez niektóre koncerny farmaceutyczne intensywnych promocji leków wśród lekarzy psychiatrów.

Problematyka zdrowia reprodukcyjnego, ściśle spleciona z tematyką *gender studies*, pojawiała się przede wszystkim w licznych prezentacjach poświęconych HIV/AIDS. W wystąpieniach omawiano także zagadnienia z zakresu genetyki oraz kwestie technik rozrodu wspomaganego medycznie. Dyskutowano również na temat programów, których celem jest ograniczenie płodności mniejszości etnicznych: Romów na Słowacji oraz ludności indiańskiej w Meksyku.

Wiele uwagi poświęcono także zagadnieniom z zakresu zdrowia publicznego i biomedycyny. Opisy funkcjonowania opieki zdrowotnej obrazowały jej splecenie z kontekstem kulturowym, powiązania z religią, uwikłanie w relacje władzy i zależność od prawodawstwa danego państwa. Rozpatrywano również wpływ rynku farmaceutycznego. Niezwykle ważny wydał się uczestnikom temat relacji między migracjami a zdrowiem i jego ochroną. Nie zabrakło także rozważań na temat uzdrowień w kontekście praktyk religijnych.

Toczyły się dyskusje nad charakterem subdyscypliny, jaką jest antropologia medyczna, zastanawiano się nad jej metodologią i stosowanymi technikami badawczymi. Rozważano, czym jest teren badawczy w różnych kontekstach – „domowym”, własnym oraz egzotycznym, obcym. Większość dyskutowanych podczas konferencji tematów dotyczyła Europy, ale prezentowano również wyniki badań prowadzonych

w krajach położonych na różnych kontynentach (Meksyk, Tanzania, Turcja, Uganda).

Dzięki mniej oficjalnej formule spotkania, w którym uczestniczyli wyłącznie młodzi badacze, możliwa była swobodna prezentacja postępów prac badawczych znajdujących się na różnym stopniu zaawansowania. Stworzyło to doskonałą platformę wymiany doświadczeń między badaczami. W rozmowach kuliuarowych zajmowano się między innymi praktycznymi problemami związanymi ze studiami doktoranckimi, prowadzeniem badań i pisanie rozprawy doktorskiej, jak i perspektywami zawodowymi. Omawiano podobieństwa i różnice w sytuacji młodych badaczy z różnych krajów europejskich.

Warto wspomnieć, że do uczestnictwa w końcowej części konferencji zaproszono dwie brytyjskie antropolożki, które przeprowadziły inspirujące warsztaty na temat „Careers in Applied Medical Anthropology”. Młodzi badacze, którzy swoją karierę pragną wiązać z antropologią, dowiedzieli się o możliwościach podjęcia pracy w zawodzie poza uniwersytetem. Dr Rachel Gooberman-Hill z University of Bristol i dr Kathryn Tomlinson z Ministerstwa Obrony, reprezentujące Network of Applied Anthropologists (w ramach Association of Social Anthropologists of the UK and Commonwealth – ASA), omówiły różne możliwości zatrudnienia dostępne antropologom. Warsztaty miały pokazać, w jakich dziedzinach mogą pracować osoby dysponujące wiedzą i umiejętnościami nabytymi podczas studiów antropologicznych, a szczególnie – specjalizujące się w badaniach z zakresu medycyny. Przedstawiono placówki, w których istnieje zapotrzebowanie na pracowników z wykształceniem antropologicznym i doświadczeniem w prowadzeniu badań terenowych. Warsztaty zamknęła ożywiona dyskusja, w której podniesiono między innymi kwestie etyczne antropologii stosowanej. Doktoranci z Polski, Czech, ale również z Francji, zwrócili uwagę na niewielką popularność antropologii w swoich krajach, co powoduje, że potencjalni pracodawcy nie są świadomi, czym zajmują się antropolodzy i dlaczego warto ich zatrudniać.

Oprócz zagadnień *stricte* merytorycznych, sporo uwagi poświęcono wypracowaniu koncepcji dalszego rozwoju sieci. Podjęto decyzję o zmianie nazwy, gdyż poprzednia nie określała wyraźnie adresatów. Od marca 2010 roku sieć oficjalnie nosi nazwę Medical Anthropology Young Scholars (MAYS). Najważniejszym jej zadaniem jest utworzenie platformy wymiany doświadczeń, ułatwienie przepływu informacji na temat konferencji, seminariów i warsztatów poświęconych antropologii medycznej, a także stypendiów czy grantów badawczych. Na razie temu celowi służy grupa dyskusyjna dostępna pod adresem <http://www.groups.google.pl/group/StuMedAnth-EASA>.

Członkowie MAYS będą mieli również okazję do regularnych spotkań. Uzgodniono, że kolejne konferencje będą się odbywały co dwa lata w różnych uniwersytetach europejskich, a także ustalono zmianę formuły spotkań. Sesje plenarne będą w przyszłości skrócone, służąc głównie omówieniu spraw dotyczących funkcjonowania sieci. Referaty mają być natomiast prezentowane w trakcie kilku równoległych warsztatów tematycznych. Dzięki temu poszczególne prezentacje będą dłuższe, znajdzie się również więcej czasu na dyskusje w gronie osób szczególnie zainteresowa-

nych konkretnym tematem. Podniesiono także kwestię miejsca kolejnego spotkania. Wstępnie uzgodniono, że odbędzie się ono w Polsce (prawdopodobnie w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego), z uwagi na stosunkowo liczną reprezentację z naszego kraju na konferencji w Berlinie. Ten ostatni fakt świadczy o rosnącym w ostatnich latach zainteresowaniu antropologią medyczną w Polsce. Mamy nadzieję, że zorganizowanie spotkania MAYS w naszym kraju zmotywuje kolejnych młodych polskich antropologów do podjęcia badań nad zdrowiem, chorobą i opieką medyczną.

Małgorzata Anna Charyton, Michał Kocikowski, Anna Helena Wądołowska

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA
„POLACY POZA GRANICAMI KRAJU U PROGU XXI WIEKU
– RÓŻNE OBLICZA POLSKIEJ TOŻSAMOŚCI”, WROCŁAW,
17-18 WRZEŚNIA 2009

Międzynarodowa konferencja naukowa „Polacy poza granicami kraju u progu XXI wieku – różne oblicza polskiej tożsamości” towarzyszyła Walnemu Zgromadzeniu Delegatów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Honorowy patronat nad nią objęli: Marszałek Senatu RP – Bogdan Borusewicz, prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” – Maciej Płażyński oraz rektor Uniwersytetu Wrocławskiego – prof. Marek Bojarski. Konferencję zorganizowało Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Zarząd Główny oraz Oddział we Wrocławiu, a współorganizatorami byli: Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej oraz Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, Muzeum Etnograficzne – Oddział Muzeum Narodowego we Wrocławiu oraz Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Wygłoszono 23 referaty. Do udziału, obok etnologów, zaproszeni zostali folklorysty, muzykolodzy, slawiści, historycy, politolodzy, socjolodzy, a także osoby bezpośrednio zaangażowane w działalność Polaków poza granicami kraju. Reprezentowali oni zarówno ośrodki naukowe w kraju (Wrocław, Opole, Poznań, Lublin, Łódź, Kraków, Katowice, Cieszyn, Warszawa), jak i za granicą (Belgrad, Kijów, Ostrawa). Taki dobór referentów umożliwił wielostronne spojrzenie na życie Polaków poza granicami kraju od strony naukowej oraz praktycznej (choć praktyków zaangażowanych w działalność na rzecz polskości było na konferencji zdecydowanie mniej).

Planując konferencję, postanowiono skoncentrować się na procesach mających miejsce na przełomie XX i XXI wieku, na pojawiających się nowych zjawiskach, jak chociażby wzmożonych w ostatnich latach migracjach, głównie o charakterze ekonomicznym oraz dokonujących się przemianach w kształtowaniu tożsamości. Nie można jednak ich analizować bez kontekstów historycznych, do których niejednokrotnie odwoływali się referenci.

Podjęto problemy dotyczące naszych rodaków mieszkających nie tylko na kontynencie europejskim (byłe kraje ZSRR, Czechy, Rumunia, Mołdawia, Serbia, Wielka Brytania), ale także w Ameryce Północnej i w Afryce.

Konferencję otworzyła prof. dr hab. Dorota Simonides z Uniwersytetu Opolskiego referatem zatytułowanym „Wybrane problemy z prac Komisji Senatu RP do spraw Polaków za Granicą (z wieloletnich doświadczeń senatora)”, w którym zwróciła uwagę na istotne kwestie związane z działalnością instytucji państwowych. Przedstawiła sytuację Polaków w różnych krajach europejskich, a także w innych częściach świata. Wskazała na inicjatywy legislacyjne podjęte przez Sejm i Senat RP oraz na działalność organów europejskich, takich jak Rada Europy czy parlament OBWE. Zwróciła uwagę na problemy terminologiczne dotyczące określania Polaków żyjących poza Polską. Wątek ten rozwinął w swoim referacie „Koncepcja diaspory i problemy jej aplikacji do badań środowisk polonijnych” prof. dr hab. Aleksander Posern-Zieliński z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, mówiąc między innymi o roli właściwego użycia określonych pojęć w badaniach etnicznych oraz ich przekładalności na rzeczywistość społeczną. Podkreślił znaczenie kontekstowego ujmowania tych pojęć.

Kolejne wystąpienia poświęcone były konkretnym zbiorowościom Polaków. O Polonii pozaeuropejskiej opowiedziały prof. dr hab. Anna Brzozowska-Krajka z Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie i mgr Izabela Kołbon – doktorantka w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – obie o Stanach Zjednoczonych, oraz mgr Marta Staszczak – doktorantka w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego – o polskiej diasporze w RPA.

Znacznie więcej referentów podjęło problematykę Polaków w Europie. Mgr Katarzyna Dębkowska, doktorantka w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego zaprezentowała referat: „Problem adaptacji kulturowej Polaków w Anglii – tożsamość hybrydyczna” o najnowszej polskiej emigracji do Anglii, po 2000 roku. Kolejne wystąpienia dotyczyły naszych rodaków mieszkających w Republice Czeskiej, głównie w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego, czyli Zaolziu (prof. dr hab. Halina Rusek z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, dr Józef Szymeczek – prezes Kongresu Polaków w Republice Czeskiej i pracownik Katedry Nauk Społecznych Uniwersytetu Ostrawskiego, dr Elżbieta Pałka z Instytutu Studiów Międzynarodowych UW). Polakom w Pradze poświęcony był referat dr Małgorzaty Michalskiej z Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej UW, zatytułowany „Polacy w Pradze i ich związki z ojczyzną – stara i nowa emigracja”. Jest to grupa, o której niewiele pisze się w literaturze przedmiotu; większość badaczy zajmujących się Polakami w Republice Czeskiej skupia swoją uwagę na Zaolziu.

Niejako nawiązaniem do tych wypowiedzi był referat prof. dr. Dušana Drljača z Instytutu Etnografii Serbskiej Akademii Nauk i Umiejętności w Belgradzie, „Od odrębności etnicznej ku tożsamości narodowej (polskiej): wiślanie w Ostojicevie (Banat, Serbia)” o potomkach wiślan w serbskiej wsi, których przodkowie wyemigrowali tutaj w połowie XIX wieku ze Śląska Cieszyńskiego.

Kolejny dzień konferencji otworzyło wystąpienie dr. hab. Eugeniusza Kłoska z Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej UWr, „Dziś i jutro Polaków na Bukowinie rumuńskiej”. Pozostałe wypowiedzi były poświęcone Polakom mieszkającym w krajach byłego ZSRR. Tematyka ta od wielu lat cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem. Wspomniany blok tematyczny rozpoczęła prof. dr hab. Iwona Kabzińska z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie referatem „Polskość odrzucona, ocalona i przypomniana. Polacy na Litwie, Ukrainie i Białorusi”. Zwróciła uwagę na zróżnicowanie wielomilionowej zbiorowości złożonej z osób o polskich korzeniach, mieszkającej w krajach byłego ZSRR. Następnie dr Grzegorz Dąbrowski z Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej UWr przedstawił referat: „Polacy na Wileńszczyźnie przez pryzmat etnograficznego detalu”. Dwa kolejne wystąpienia – prof. dr. hab. Zdzisława J. Winnickiego oraz mgr Heleny Giebień (obydwójce z Instytutu Studiów Międzynarodowych UWr) dotyczyły problematyki białoruskiej, a następnie poświęcono Polakom na Ukrainie (dr Helena Krasowska z Instytutu Slawistyki PAN w Warszawie, „Język jako wyznacznik polskiej tożsamości na pograniczach”; prof. dr Larysa Vakhnina, „Folklor jako przejaw tożsamości Polaków Ukrainy w kontekście współczesnej transformacji” oraz dr Halina Bondarenko, „Przynależność konfesyjna jako wyznacznik przynależności etnicznej ukraińskich Polaków” – obie z Instytutu Sztuki, Folklorystyki i Etnologii im. M. Ryłskiego, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy w Kijowie).

W dalszej części obrad dr Irena Kotowicz-Borowy (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie i Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie) wygłosiła referat „Rody ziemią karmione. Tożsamość potomków dawnych osadników kresowych”. Następne wystąpienia dotyczyły problematyki syberyjskiej (mgr Włodzimierz Siek – proboszcz parafii rzymskokatolickiej w Irkucku, mgr Łukasz Smoluch – doktorant w Instytucie Muzykologii UAM), a ostatnie, dr Krzysztofa Nowaka z Instytutu Historii UŚ w Katowicach, Polaków w Mołdawii („Między Wschodem a Zachodem. Wokół postaw i dylematów Polaków mołdawskich”).

W ostatnich latach, mimo prowadzonych badań, w środowisku etnologicznym nie było konferencji poświęconej Polakom poza granicami kraju, która dotyczyłaby całego świata (warto wspomnieć, że cykl konferencji dotyczących Polaków na Wschodzie zorganizował ośrodek wrocławski). Podkreślić należy fakt, że większość referatów autorzy oparli na własnych badaniach terenowych. W rezultacie otrzymaliśmy współczesną, wielopłaszczyznową diagnozę środowisk polonijnych, która jednak wymaga dalszych uzupełnień. Uczestnicy zwracali uwagę w swoich wystąpieniach na różne czynniki kształtujące tożsamość, między innymi na język, kulturę, religię, tradycję, a także na rolę różnego typu instytucji w ich kształtowaniu (np. Kościół, szkoła, polskie organizacje).

Ze względu na ograniczenia czasowe, można było odczuć pewien niedosyt i potrzebę zorganizowania kolejnych, może nawet bardziej interdyscyplinarnych, konferencji poświęconych prezentowanej tematyce. Jak wynika z wygłoszonych referatów i podjętych dyskusji, obraz polskich tożsamości u progu XXI wieku jest mocno zróżnicowany i wielowymiarowy.

Małgorzata Michalska

KONFERENCJA „ZA MIEDZĘ, ZA MORZE, W ZAŚWIATY...
KULTUROWE WYMIARY PODRÓŻOWANIA”,
TORUŃ, 23-24 WRZEŚNIA 2010

Międzynarodową konferencję naukową zorganizował Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu i Polskie Towarzystwo Ludoznawcze Oddział w Toruniu, przy współpracy z Muzeum Etnograficznym im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu, Katedrą Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Instytutem Literatury Polskiej UMK (Zakład Folklorystyki i Literatury Popularnej oraz Zakład Wiedzy o Kulturze).

Uroczystego otwarcia konferencji, odbywającej się w toruńskim Muzeum Etnograficznym, dokonali prezes ZG PTL prof. Michał Buchowski oraz prezes PTL O/T mgr Artur Trapszyc. Następnie głos zabrali zaproszeni goście – przedstawiciele administracji samorządowej i władz uczelni, sprawujący patronat honorowy nad tym przedsięwzięciem. Część oficjalną zakończył podniosły moment – wręczenie nagród dla osób i instytucji zasłużonych dla regionu. Medal Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego Unitas Durat Palatinatus Cuiaviano-Pomeraniensis w uznaniu zasług na rzecz upowszechniania dziedzictwa narodowego oraz promocji województwa kujawsko-pomorskiego otrzymał długoletni członek PTL oraz dawny pracownik Muzeum Etnograficznego – prof. Roderyk Lange. Następnie Muzeum Etnograficzne w Toruniu, reprezentowane przez dyrektora instytucji – dr. Huberta Czachowskiego, zostało nagrodzone przez Towarzystwo Miłośników Torunia statuetką Złote Astrolabium za wkład w rozwój kulturalny miasta.

Konferencja była poświęcona tematyce podróżowania w ujęciu antropologiczno-historycznym. Program pierwszej części dotyczył zmian nie tylko w samym sposobie podróżowania, ale także w doświadczaniu podróży. W pierwszym wystąpieniu prof. Piotr Kowalski (UWr) mówił o potworach i podróżowaniu, przybliżając zebrany staropolskie doświadczenie obcości. Swoistym uzupełnieniem tego referatu była dokonana przez mgr. Igora Zmetlaka (Slovenská národná knižnica w Martinie, Czechy) prezentacja wyobrażeń o „światach za morzem” w XVI wieku. W rozważaniach o przemianach w pojmowaniu podróżowania wpisał się także referat dr. hab. Jana Perszona (UMK) dotyczący antropologicznego i religijnego wymiaru pielgrzymowania w przeszłości oraz współcześnie. W końcowym wystąpieniu dr. Krzysztof Woźniak (UŁ) opowiedział o zachodnioeuropejskich podróżach polskich pionierów uprzemysłowienia na przełomie XVIII i XIX wieku.

Część druga obrad dotyczyła współczesnych aspektów podróżowania – od ujęć literackich po socjologiczno-antropologiczne. W tej części prof. Jolanta Ługowska (UWr) scharakteryzowała powieści o tematyce podróżniczej na przykładzie losów Katii z powieści Astrid Lindgren. Z kolei prof. Swietłana Czerwononaja (UMK) zastanawiała się nad modelem drogi-podróży uchodźców czeczeńskich po 2000 roku. Sesję zamknęło wystąpienie prof. Aleksandra Poserna-Zielińskiego (UAM), który mówił

o południowoamerykańskich tubylcach w podróży, w kontekście globalizacji i globalizacji.

Obrady drugiego dnia konferencji, które odbywały się w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej UMK, toczyły się w dwóch równoległych sekcjach – etnologicznej i folklorystycznej.

Sekcję etnologiczną rozpoczęło wystąpienie dr hab. Marii Jakitowicz (UMK), która – analizując dziennik Jakuba Salingera z 1863 roku – rozpatrzyła relacje między aktem podróżowania a zesłaniem. W dwóch kolejnych referatach pojawił się wątek podróży ujętej w kategoriach turystycznego pielgrzymowania. Dr Oleksandra Matyukhina (Państwowy Uniwersytet Lotniczy, Kijów) przedstawiła ten temat w kontekście osobliwości turystyki ZSRR, zaś dr hab. Janina Hajduk-Nijkowska, prof. UO, w związku z tak zwaną turystyką katastroficzną. Referat dr Ewy Klekot (UW) poświęcony był natomiast turystyce historycznej. W następnych wystąpieniach dr Magdalena Ziółkowska-Kuflńska (UAM) scharakteryzowała zjawisko podróży turystycznych, w których głównymi atrakcjami są safari, *encierros* i *corrida*; dr Natalia Bloch (UAM) przedstawiła tybetańskie obozy uchodźców odwiedzane jako „atrakcje wakacyjne”; podróże do pracy antropologów przedstawiła dr Anna Nadolska-Styczyńska (UMK), a aspekt biesiadowania w podróży pociągiem zanalizował dr Damian Kasprzyk (UŁ).

W obradach sekcji folklorystycznej zajmowano się podróżami w kontekście folkloru tradycyjnego oraz w odniesieniu do zjawisk popkultury. Doc. dr hab. Katia Michałowa (Instytut Etnologii i Folklorystyki, Muzeum Etnograficzne w Sofii, Bułgaria) rozważała symboliczne aspekty podróżowania dziada wędrownego w kulturze ludowej Słowian. Następnie dr Katarzyna Smyk (UMCS) scharakteryzowała motyw podróży w polskiej balladzie ludowej, dr hab. Violetta Wróblewska (UMK) omówiła wizje bajkowych podróży „w inne światy i zaświaty” w opowieściach ludowych, a dr hab. Iwona Rzepnikowska (UMK) – spotkania w drodze, w kontekście kompozycyjno-gatunkowych właściwości rosyjskiej ludowej bajki zwierzęcej i magicznej. W dalszej części obrad tej sekcji dr Agnieszka Gołębiowska-Suchorska (UKW) wygłosiła referat dotyczący motywu wyboru drogi w rosyjskim folklorze tradycyjnym i współczesnym. Następnie mgr Małgorzata Czapiga (UJ) omówiła podróże inicjacyjne, zarówno w kategoriach pielgrzymki, jak i symbolicznej figury labiryntu, a na koniec mgr Tomasz Kalniuk (UMK) zajął się problemem religijnych „pop-wojaży”, próbując rozstrzygnąć, czy kryje się za nimi mistyka czy mistyfikacja.

Wszystkie przedstawione w ciągu dwóch dni obrad referaty spotkały się ze znacznym zainteresowaniem słuchaczy, o czym świadczyła nie tylko licznie zebrana publiczność, ale także żywe dyskusje toczące się po wystąpieniach.

W kontekście wypowiedzi referentów i dyskutantów rzecz można, iż dla człowieka XXI wieku podróż nadal pozostaje wielkim wyzwaniem. Nie jest to już jednak problem natury organizacyjnej, gdyż w tym zakresie nastąpił znaczny postęp. Mamy do czynienia raczej z ekscytującym wyzwaniem kulturowym i mentalnym. Każda bowiem wyprawa, niezależnie od czasu i miejsca, niesie ze sobą nowe doświadczenia, wrażenia i wyobrażenia o tym, co nieznane, a oswajane przez bezpośredni kontakt.

Konferencja poświęcona kulturowym wymiarom podróżowania pokazała, że każdy człowiek to na swój sposób *homo viator*. I choć wyprawa w różnych okresach i w różnych kulturach ma odmienny charakter, a niekiedy odbywa się jedynie w wyobraźni, wydaje się nieustannie pozostawać w zasięgu działań i marzeń. Tym samym akt podróżowania okazuje się niewyczerpanym tematem naukowych dociekań.

Justyna Słomska-Nowak, Violetta Wróblewska

KONFERENCJA „OBLICZA BUNTU. PRAKTYKI I TEORIE
SPRZECIWU W KULTURZE WSPÓŁCZESNEJ”, POZNAŃ,
4-5 MARCA 2010

Konferencja była drugim spotkaniem w ramach cyklu kolokwiiw antropologicznych organizowanych przez Zakład Studiów nad Kulturą Współczesną Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza we współpracy z Komisją Etnograficzną Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Celem kolokwiiw jest, jak zapowiadają organizatorzy w materiałach anonsujących wydarzenie, „sproblematyzowanie i upowszechnienie badań nad fenomenem kultury współczesnej, prowadzonych w różnych ośrodkach naukowych i przy użyciu różnych optyk teoretycznych”. Pierwsze spotkanie – „Różne kultury, różne globalizacje” – miało miejsce w styczniu 2009 roku, trwało jeden dzień, a w jego ramach czternaście osób z polskich instytucji naukowych zaprezentowało swoje referaty. Tym razem konferencja przybrała kształt dwudniowego spotkania, z prawie podwojoną liczbą prelegentów reprezentujących różne ośrodki naukowe, tak krajowe, jak i zagraniczne. Spore zainteresowanie (ponad 100 zgłoszeń) było niewątpliwie efektem uczynienia buntu, praktyk i teorii sprzeciwu tematem drugiej odsłony cyklu. Bunt bowiem, obok poprzednio analizowanej globalizacji, jest przedmiotem ogromnego zainteresowania naukowców próbujących badać i ujmować teoretycznie różne współczesne zjawiska. Podobnie też jak globalizacja, czy nawet sama współczesność, sprawia on badaczom problemy definicyjne, zawiera w sobie wieloznaczności, stanowi punkt newralgiczny wielu kluczowych kwestii poruszanych na gruncie antropologii oraz innych nauk humanistycznych. Dyskusja wokół niego ujawnia różne przeświadczenia i stanowiska, wyrażane także przez uczestników konferencji.

Oczywiście, nie należy mieć złudzeń, iż organizatorom udało się poprowadzić konferencję w ten sposób, by rozplątać węzeł gordyjski teoretycznych sporów. Nikt z uczestników nie pokusił się o jego przecięcie i podanie choćby wstępnej definicji buntu czy sprzeciwu. Referenci nie zdecydowali się tworzyć „metanarracji”, wybrali

natomiast mikroopowieści, drobne przypadki dotyczące tak dyskursywnych aspektów, jak i praktycznych realizacji buntu. Drobiazgowość i wielość przypadków nie przeszkodziła jednak próbie teoretycznego sproblematyzowania samego buntu. Zarówno poszczególne części wystąpień, jak i dyskusje sięgały pewnego poziomu ogólności, choć jednocześnie ukazywały zjawisko buntu w jego różnorodności. Zwykle też prezentacje przebiegały „od szczegółu do ogółu”, pojedyncze przykłady służyły do formułowania refleksji teoretycznej. Niemniej należy podkreślić, iż nie wszystkim starczyło sił i czasu, by poczynić spostrzeżenia tego rodzaju. Niewątpliwie szkoda, że niektóre wystąpienia, będące bogatymi egzemplifikacjami, nie rozwijały możliwych tez i nie zostały spuentowane wnioskami.

Prelegenci wiązali swoje ujęcia buntu z konkretnymi społecznościami. Omawiane formy sprzeciwu dotyczyły więc grup wpisujących się we współczesną panoramę ruchów kontestujących, takich jak chociażby: ruchy alternatywne w Niemczech zachodnich i wschodnich, wywodzące się z kontrkultury lat 60. (wystąpienie Lothara Quinkensteina z Instytutu Filologii Germańskiej UAM), grupa przygotowująca „Krakowski Marsz dla Tolerancji” (wystąpienie Grażyny Kubicy z Instytutu Socjologii UJ), ruchy antysystemowe, alterglobalistyczne (wystąpienie Adama Pomiecińskiego z IEiAK UAM), aktywiści związkowi i anarchosyndykaliści (wystąpienie Renaty Hołdy z Instytutu Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie), ruch kontrkulturowy oparty na zasadzie DIY, czyli *do it yourself* (wystąpienie Kamila Artura Siemaszko z Instytutu Socjologii UAM), ruchy promujące świadomą konsumpcję (wystąpienie Pauliny Doroty Perki z Instytutu Studiów Politycznych PAN). Bunt był również przedstawiany jako wyraz sprzeciwu grup i nurtów wiązanych ze sztuką, jak miało to miejsce w referacie o środowisku poznańskiego Teatru Ósmego Dnia (Juliusz Sławomir Tyszka, Instytut Kulturoznawstwa UAM) czy słamie poetyckim w Polsce (Rafał Kleśta-Nawrocki, KEiAK UMK). W tym kontekście analizowano też zjawiska dotyczące współczesnego teatru polskiego (Maria Delimata, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM) i najnowszej literatury polskiej (Anna Kołos, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM). Bunt w obszarze sztuki może przejawiać się także w działaniach jednostki, co pokazała Katarzyna Kułakowska (Instytut Kultury Polskiej UW) na przykładzie sprzeciwu wobec kulturowego uwiłkiania w pleć, wyrażonego w twórczości piosenkarki i aktorki, Marii Peszek.

Z drugiej strony, będący przedmiotem rozważań bunt wiązał się z problematyką narodowo-państwową, zagadnieniami mniejszości etnicznych, religijnych itp. Kwestie funkcjonowania mniejszości, czy może raczej „zagrożonej” większości, przybliżyli na przykładzie własnego kraju goście ze Słowacji (Jaroslav Čukan i Boris Michalik, Katedra zarządzania kulturą a turizmu, Uniwersytet Konstantyna Filozofa, Nitra). Katarzyna Małgorzata Jaszczyk (Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW oraz Centre Européen de Sociologie et de Science Politique, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne) omówiła działania ruchu społecznego przeciwstawiającego się polityce imigracyjnej we Francji. Mariusz Marszewski (Instytut Wschodni UAM) zaprezentował, na wybranych przykładach, współczesny islam jako ideologię sprzeciwu społecznego, wskazując jednocześnie na rewolucyjny potencjał tkwiący w tej religii. Jarema Drozdowicz (Wydział Studiów Edukacyjnych UAM) i Luis Martinez

Andrade (École des Hautes Études en Sciences Sociales w Paryżu) analizowali z kolei radykalny sprzeciw wywodzący się z ruchów społecznych w Ameryce Łacińskiej.

Tak szerokie przedstawienie buntu pokazało, iż ma on różne oblicza i niejedno imię. Odwoływanie się do różnych praktyk i teorii sprzeciwu wskazało jednak, iż we współczesnych buntach to, co lokalne i globalne, zwykło się przenikać. Lokalne sprzeciwy odwołują się bowiem do globalnego dyskursu, ten zaś z kolei wykorzystuje lokalne głosy. Kiedy Luis Martinez Andrade omawiał brazylijski ruch chłopów pozbawionych ziemi czy ruch zapatystów w południowo-wschodnim Meksyku, to jednocześnie ukazywał te ruchy w kontekście ogólniejszej problematyki „dekolonizacji władzy i wiedzy” i wskazywał na „słabości eurocentrycznych nauk społecznych”. Adam Pomieciński w swoim referacie dotyczącym alterglobalistów i ruchów antysystemowych nawiązał do tego, jak zapatyści są wykorzystywani w roli wzorca i symbolu buntu przez współczesne ruchy oporu o charakterze globalnym. Wzajemne przenikanie i zachodzenie na siebie odległych nawet ścieżek buntu umożliwia wyciągnięcie pewnych ogólnych wniosków o naturze sprzeciwu. Pozwala w dyskursie globalnym, w tym i w dyskursie nauki, stworzyć wspólny obraz „buntujących się” i tego, przeciwko czemu bunt winien być skierowany. W tak konstruowanej refleksji mamy głównie do czynienia z poszkodowanymi w wyniku działania neoliberalnego porządku, kultury konsumpcyjnej, korporacji itp. Wytworzenie owego modelu umożliwia nie tylko aktywistom, ale i wielu naukowcom użycie różnorodnych form buntu obecnych w lokalnych kontekstach do wyrażania własnego sprzeciwu. To właśnie miałem na myśli, zaznaczając powyżej, iż dyskusja wokół buntu ujawnia przeświadczenia i stanowiska uczestników konferencji.

W konsekwencji, nieuniknione staje się dotknięcie poruszanej w trakcie spotkania problematyki zaangażowania. Chodzi tutaj oczywiście o zaangażowanie w sprzeciw i bunt, będące udziałem badanej grupy. Tak się złożyło, iż wiele referatów oparto o własne doświadczenie bezpośredniego kontaktu, przebywania w takiej grupie lub prowadzenia w niej badań terenowych. Grażyna Kubica opowiadała o aktywnej postawie swoich studentów i własnej w przygotowaniach i udziale w Krakowskim Marszu dla Tolerancji. Adam Pomieciński wskazywał, jak trudno było mu zachować dystans w trakcie protestów alterglobalistów i jak namawiano go do ostatecznego zdeklarowania się, po której jest stronie. Katarzyna Jaszczyk udzielała się w ruchu społecznym zajmującym się imigrantami we Francji, który stał się przedmiotem jej analizy. Kamil Siemaszko, omawiający scenę DIY jako sferę kontrkulturowego buntu, w istocie odwoływał się do działań zespołu muzycznego, w którym sam gra. W wielu referatach opowiedzenie się autorów po danej stronie, opowiedzenie się za grupą podejmującą sprzeciw, nie budziło wątpliwości i było jednoznaczne. Wobec ujęć współczesnej humanistyki, w tym i antropologii kulturowej, lokujących kwestie etyczne w centrum rozważań i nawołujących do zaangażowania badacza, zajmowanie takiego stanowiska nie było niczym nadzwyczajnym. Natomiast osobiste historie dotyczące tej problematyki są same w sobie interesującym materiałem, stawiającym przemyślenia referujących w innym świetle.

Kwestie buntu i sprzeciwu wyrażane i badane w antropologii w dość kompleksowy sposób przedstawił Waldemar Kuligowski (IEiAK UAM). Odbył on wycieczki

w przeszłość dziedziny, ale nawiązał także do interesujących inicjatyw ostatnich lat. W kontekście powiązania antropologii z buntem, zaangażowaniem, potraktowaniem samej dyscypliny jako sprzeciwu, szczególnie znaczące wydają się propozycje przywoływanych autorów, Davida Graebera i Jeffreya S. Jurisa. Pierwszy, podejmując próbę powiązania antropologii i anarchizmu, drugi zaś – postulując typ etnografii wojującej, przełamują definitywnie podział na badacza i aktywistę, prezentując antropologię jako rodzaj praktyki zaangażowanej i sprzeciwiającej się, bunt zaś jako jej warunek konieczny.

Część referatów i głosów w dyskusji poszła tym tropem. Bunt przedstawiano jako pewien permanentny stan, który pozwala nawet charakteryzować samą kulturę, pełną wewnętrznych tarć i sprzeciwów. Jest zatem nie tyle wymierzony w kulturę i przełamuje ją, co raczej ją definiuje. Z drugiej jednak strony, w trakcie dyskusji pojawiło się pytanie, czy możliwy jest jeszcze we współczesnej kulturze bunt. Esencjalizowanie kultury współczesnej i podkreślanie jej komercyjnego, konsumpcyjnego czy nawet masowego i popkulturowego charakteru (na przykład w wystąpieniu Michała Bogdana i Macieja Przybylskiego z Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych SWPS) utrudniało oczywiście pozytywną odpowiedź. Zauważano też, iż we współczesnej kulturze trudno zlokalizować jakieś centrum, władzę czy system, przeciw którym w prosty sposób mógłby być skierowany bunt. Taka sytuacja niekoniecznie jednak niweczy sprzeciw, być może wymaga innego sposobu jego analizy. Niektóre referaty próbowały niewątpliwie wyjść poza dominujące paradygmaty przedstawiania buntu, inne były dobrym świadectwem ożywionej dyskusji dotyczącej tej tematyki. Dyskusji, którą warto kontynuować.

Ciekawym akcentem całego wydarzenia, o którym warto wspomnieć, była prowokacja przygotowana przez organizatorów. W otwarciu konferencji i w pierwszych sesjach uczestniczył tajemniczy mężczyzna, notujący i fotografujący wszystko w ostentacyjny sposób. Niektórych, nieco skonfundowanych uczestników, prosił o zgłoszenie uwag i obserwacji, zostawiając im wizytówkę z nazwą równie tajemniczej agencji. Wielu obecnych na sali szeptało i wymieniało uwagi dotyczące tej dziwnej sytuacji, a organizatorzy bynajmniej nie demaskowali swej prowokacji. Zastanawiające jest, iż ewentualna kontrola i zainteresowanie władzy oraz służb specjalnych buntem i intelektualnymi rozterkami w tym zakresie może już dziś stanowić formę żartu. To prawda, że żyjemy w Polsce w innej rzeczywistości niż jeszcze 30 lat temu, to prawda, iż sprzeciw zostaje dziś często opakowany w popkulturowy karton i wystawiony na sprzedaż. Po to jednak mamy antropologię i tego typu konferencje, by zastanawiać się, czy jest tak wszędzie i zawsze, oraz by wskazywać, że sprzeciw jest wciąż możliwy, a nawet konieczny.

Rafał Kleśta-Nawrocki

KONFERENCJA „PROJEKT: MIASTO POZNAŃ.
PRZEGŁĄD PROJEKTÓW BADAWCZYCH”,
POZNAŃ, 18-19 MARCA 2010

Miasto to jedno z tych wyzwań badawczych, które od lat wzbudzają zainteresowanie przedstawicieli różnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Współczesne miasta są przestrzenią krzyżowania się odmiennych trybów życia rozmaitych grup i kategorii społeczno-kulturowych (określanych na przykład jako „imigranci”, „przejezdni”, ludność „rdzenna”, „grupy społeczno-zawodowe”, „wyznaniowe”, „elity”, „zwykli ludzie”). Najważniejszym zatem wymiarem współczesnego miasta staje się dynamika zachodzących w jego granicach relacji, niespotykana w podobnym natężeniu w innych skupiskach ludzi. Wpływa ona na kształtowanie poszczególnych identyfikacji zbiorowych i indywidualnych oraz na tak zwany miejski krajobraz (podział na dzielnice, strefy centrum i peryferii, biedy i bogactwa, rozrywki i odpoczynku, kultury oficjalnej i alternatywnej). Wszystkie te tendencje i przemiany są widoczne we współczesnej tkance naszego miasta, w którym mieszkamy, pracujemy, spędzamy wolny czas. Praktyka codziennego, tutejszego życia stała się inspiracją do podjęcia i realizacji projektu badawczego, którego Poznań został bohaterem. Motywy były nie tylko pragmatyczne, choć na pewno ma znaczenie, iż teren badawczy znajduje się tuż „za oknem”. Wybór ten podyktowany został także chęcią sprawdzenia własnych możliwości badawczych i interpretacyjnych, związanych z uwikłaniem antropologa w sieć relacji w danym miejscu poprzez zamieszkiwanie w nim, a tym samym budowanie określonego związku emocjonalnego z otaczającą rzeczywistością.

Od roku 2008 w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza jest realizowany projekt autorstwa Anny Weroniki Brzezińskiej i Agnieszki Chwieduk z Zakładu Etnologii Polski, którego główne pytania badawcze brzmią: czy istnieje miejski etnolog (mieszkający i działający w mieście), czy jest to raczej etnolog miasta (specjalista, który wie, w jaki sposób badać miasto i w jaki sposób te badania przełożyć na konkretne działania)? W odpowiedzi na te pytania projekt proponuje spojrzenie na miejskie realia z dwóch perspektyw: „słownej” i „wizualnej”. Pierwsza z nich wskazuje na istnienie „opowieści” o mieście, obecnych w świadomości jego mieszkańców. Funkcjonują one w postaci międzypokoleniowych przekazów nawiązujących do zdarzeń, zachowań grupowych oraz wyobrażeń związanych z przeszłością lub z teraźniejszością miasta. Druga perspektywa – wizualna – dotyczy naznaczania przestrzeni miejskiej, wyznaczania granic (także tych wyobrażonych), sposobów komunikowania się za pomocą obrazów i symboli. Projekt podzielony został na trzy etapy: 1. Podstawy teoretyczne. Na tym etapie ustalano zakres pojęciowy takich terminów, jak „lokalność – integralność”, „społeczność lokalna”, „tożsamość małych grup”, „mapy mentalne” (miejsca charakterystyczne i magiczne, dzielnice „wyobrażone”), „folklor miejski” (wizualny i słowny – mapa przestrzenna folkloru związana z konkretnym miejscem); 2. Podstawy metodyczne. Rozpatrzono specyfikę badań w mieście, w tym między innymi sposoby dotarcia do respondentów i sposoby prowa-

dzenia badań; 3. Podstawy historyczne – dzieje miasta, czyli kształtowanie przestrzeni miejskiej poszczególnych poznańskich dzielnic.

W rezultacie badań, 18 i 19 marca 2010 roku, odbyła się konferencja zatytułowana „Projekt: miasto Poznań. Przegląd projektów badawczych”, której organizatorem był Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM. W konferencji brali udział naukowcy głównie z poznańskich uczelni: UAM i Akademii Sztuk Pięknych, a także pracownicy Polskiej Akademii Nauk – Oddział w Poznaniu, Muzeum Etnograficznego (Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu) oraz goście z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu Zielonogórskiego. Podczas dwudniowych obrad swoje projekty badawcze oraz wyniki badań zaprezentowało 37 prelegentów, reprezentujących takie dyscypliny naukowe, jak archeologia, architektura, etnologia, socjologia, kulturoznawstwo, językoznawstwo, filologia polska i słowiańska, historia, geografia, muzykologia i muzealnictwo. Obrady odbyły się w sześciu sekcjach tematycznych, z których każda prezentowała inne oblicze Poznania.

Pierwsza sekcja, zatytułowana „Miasto – materia tekstu”, dotyczyła głównie problemów metodologicznych i metodycznych (A.W. Brzezińska i A. Chwieduk; K. Palmowska, K. Rybarczyk i M. Smykowski), a także sposobów opisywania miasta poprzez analizę nazw poznańskich ulic (P. Borowiak), konstruowania opowieści o miejscach opuszczonych (B. Stańda), również w perspektywie obszarów granicznych (K. Walentynowicz-Moryl i P. Luczys) oraz zagadnień biografii pisarek związanych z Poznaniem i Wielkopolską (L. Marzec, A. Gajewska i A. Kovacheva).

W sekcji drugiej – „Miasto warte pamięci?” – zaprezentowano podejście historyczne. Poznaliśmy punkt widzenia historyka dokumentującego historię powojennego Poznania na podstawie archiwalnych zdjęć i dokumentów, a także zbierającego relacje bezpośrednich świadków (M. Klorek). Inna perspektywa historyczna odnosi się do okresu pradziejowego oraz sposobów odkrywania śladów najstarszej działalności człowieka na terenie współczesnej aglomeracji poznańskiej (D. Jankowska, A. Michałowski, K. Pyżewicz i M. Makohonienko).

Sekcja trzecia: „Kultura Miasta – pomiędzy instytucją a człowiekiem” – była poświęcona zagadnieniom badań nad kulturą w obszarze metropolitalnego Poznania (P. Kieliszewski i M. Poprawski), przeglądowi projektów realizowanych przez zespół etnologów-muzealników (J. Minksztym) oraz zaprezentowaniu koncepcji Muzeum Powstania Wielkopolskiego (P. Mikołajczak). Omówiono także wyniki badań prowadzonych wśród młodych mieszkańców miasta, dotyczących rozpoznawania najpopularniejszych marek poznańskich (R. Pacanowska, D. Grala).

W ramach czwartej sekcji – „Miasto kultur Obcych?” – poruszono problemy badawcze związane z nowym kierunkiem badań nad cudzoziemcami w Poznaniu, nad sposobami ich integracji i adaptacji (N. Bloch, A. Szczepaniak-Kroll, A. Bełkot).

Sekcja piąta – „Miasto – materia obrazu i dźwięku” – odnosiła się do takich zagadnień, jak miejska etnomuzykologia (M. Wosińska) czy wizualne metody badania i doświadczania miasta (J. Stec, M. Rogowski i M. Sadło), a także do sposobów dokumentowania detali architektonicznych (W. Krzyżaniak, P. Szwiec) i prezentowania za pomocą dokumentacji rysunkowej nieistniejących budowli (J. Stiller).

Dwudniowe obrady zamknęła sekcja zatytułowana „Miasto kultur Swoich?“, podczas której omawiano zagadnienia związane z tworzeniem się i funkcjonowaniem poznańskich szkół naukowych (A. Kobielska), prezentowaniem miasta przez literatów (J. Roszak) oraz powstawaniem poznańskich salonów (W. Przewoźny).

Spotkanie przeplatały ożywione dyskusje na temat praktycznych zastosowań prezentowanych projektów. Jak się okazało, naukowcy są świadomi faktu, że ich wysiłki badawcze nie mogą mieć ekskluzywnego charakteru, zwłaszcza w czasach, gdy jednym z wyznaczników poziomu naukowego jest nie tylko dojrzałość teoretyczna, ale przede wszystkim przydatność osiągnięć badawczych. W dyskusji podniesiono argument, że poznańskie uczelnie mogą poszczycić się potencjałem naukowym, który mógłby niejednokrotnie zaowocować poprawą warunków lokalnego życia w różnych jego aspektach. Urzeczywistnienie tych dobrych pomysłów wymaga intensywnej współpracy z władzami lokalnymi, które jednak – jak to wynikało z wielu przytaczanych przykładów – rzadko wykazują zainteresowanie. Masowe imprezy w rodzaju Nocy Naukowców czy Festiwalu Nauki i Sztuki, mające na celu popularyzację nauki, to pożyteczna, ale już niewystarczająca inicjatywa. Konferencja odsłoniła więc nagłą potrzebę integracji środowisk naukowych, które, *nolens volens*, muszą być własnymi menedżerami, by zaistnieć jako licząca się strona w publicznych rozstrzygnięciach odnośnie do profilu miejskiego życia. W odczuciu uczestników wypełnianie tego postulatów wymaga konsekwencji. Dlatego też organizatorki, przy poparciu obecnych, postanowiły zaproponować drugie spotkanie za rok, tym razem warsztatowe, by sprawdzić, na ile determinacja w głoszeniu postulatów przełożyła się na skuteczne działania. Podobno „chcieć, to móc”!

Anna Weronika Brzezińska, Agnieszka Chwieduk

PROJEKT „SZTUTOWO CZY STUTTHOF? OSWAJANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO”, POZNAŃ-SZTUTOWO, MAJ-CZERWIEC 2010

Od 29 kwietnia do 11 maja 2010 roku na terenie byłego obozu koncentracyjnego Stutthof – obecnie Muzeum Stutthof w Sztutowie oraz w pasie Mierzei Wiślanej (gminy Stegna, Sztutowo i Krynica Morska) przeprowadzono antropologiczno-archeologiczne badania terenowe. Prace te były jednym z etapów większego projektu badawczego „Sztutowo czy Stutthof? Oswajanie krajobrazu kulturowego”, który rozpoczął się w październiku 2009 roku z inicjatywy Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM, Instytutu Prahistorii UAM, The University of Manchester oraz Muzeum Stutthof w Sztutowie. W badaniach wzięli udział studenci, doktoranci i pracownicy obu uniwersytetów oraz pracownicy muzeum.

Projekt cechuje interdyscyplinarność, która znajduje wyraz zarówno na gruncie metodologicznym, jak i empirycznym (prace terenowe). Współpraca między antropologią i archeologią wydaje się tutaj szczególnie istotna, gdyż pozwala określić kulturowy kontekst badanej przestrzeni fizycznej i umożliwia studia nad biografią krajobrazu (wyrażaną przez społeczną i indywidualną pamięć jednostki/grupy). W trakcie realizacji projektu studenci archeologii i antropologii kulturowej poznają wzajemnie metodykę i specyfikę badań obu dyscyplin. Służy temu kurs przygotowujący do badań terenowych, same badania, a także prowadzone analizy, interpretacje i wzajemne reinterpretacje materiałów badawczych.

Celem badań była analiza i wstępna identyfikacja zmian krajobrazu fizycznego i kulturowego KL Stutthof w kontekście czasu (od II wojny światowej do współczesności) i przestrzeni (region Żuław, a szczególnie wsie przyległe do obozu). Akcent antropologiczny położono na badanie społecznej świadomości i działalności ludności lokalnej wobec KL Stutthof, sposoby osvajania przestrzeni (którą dla potrzeb projektu nazywamy „przestrzenią naznaczoną”), ekonomiczną stronę funkcjonowania muzeum przedstawiającego historię obozu koncentracyjnego we wsi nadmorskiej, o charakterze rekreacyjnym i turystycznym, a także refleksję nad wystawiennictwem martyrologicznym. Aspekt archeologiczny badań dotyczył natomiast zastosowania nieinwazyjnych metod badawczych w przestrzeni charakteryzującej się dużym ładunkiem emocjonalnym (były obóz, cmentarz itp.), rekonstrukcji za pomocą metod nieinwazyjnych części obozu żydowskiego i tak zwanego nowego obozu, a także analizy społecznego kontekstu kradzieży artefaktów leżących w przestrzeni KL Stutthof przez „detektorystów”¹.

Metody wykorzystane w terenie obejmowały wywiad etnograficzny (w tym biograficzny i kwestionariuszowy), ankiety, obserwację uczestniczącą, rejestrację ikonosfery badanej przestrzeni, fotoelicytację², pomiary geopatyczne i geofizyczne. W ciągu dziesięciu dni badań zebrano 94 relacje pierwszych osadników przybyłych na teren Żuław po II wojnie światowej, przeprowadzono 100 wywiadów z mieszkańcami Sztutowa, 192 ankiety ze zwiedzającymi Muzeum Stutthof oraz 16 wywiadów z pracownikami muzeum. Dodatkowym materiałem były wywiady dotyczące działalności „detektorystów” na terenie byłego obozu oraz materiał filmowy nakręcony w budynkach należących kiedyś do obozu (m.in. willa komendanta).

Kolejnym etapem realizacji projektu było zorganizowanie spotkania, które odbyło się 18 czerwca 2010 roku w Poznaniu, z udziałem dyrektora Muzeum Stutthof oraz kierownika Działu Oświatowego tegoż. Zaprezentowano wstępne wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród zwiedzających muzeum oraz wyniki analizy SWOT uwzględniające możliwości rozwoju muzeum, a także jego ograniczenia.

¹ Określenie to pochodzi od urządzenia służącego do wykrywania metali, zwanego „detektorem”. Są oni także popularnie nazywani „poszukiwaczami skarbów”.

² Metoda stosowana w antropologii audiowizualnej polegająca na wykorzystywaniu fotografii podczas prowadzonych wywiadów. Badacz może pokazywać informatorowi zdjęcia wykonane kilkadziesiąt lat wcześniej w jego miejscowości i prosić go o zidentyfikowanie widocznych na fotografiach miejsc na współczesnej mapie miejscowości. Takie działania mogą pomóc w nawiązaniu kontaktu z informatorem i skłonić go do podzielenia się swoimi wspomnieniami, odczuciami i emocjami z badaczem.

Przedstawienie wszystkich efektów badań oraz danych zebranych przez etnologów i archeologów nastąpi podczas planowanej konferencji i w przygotowywanej publikacji. W kolejnych latach planujemy kontynuowanie badań, w ramach długofalowej współpracy z Muzeum Stutthof w Sztutowie.

Anna Weronika Brzezińska, Małgorzata Wosińska

PROJEKT „PUSZCZA PYZDRSKA. OLĘDRZY I ICH ŻELAZNE DOMY”, WRZESIEŃ-CZERWIEC 2010 ORAZ KONFERENCJA „PUSZCZA PYZDRSKA – OLĘDRZY I ICH ŻELAZNE DOMY, STAN DZIEDZICTWA I PERSPEKTYWY NA PRZYSZŁOŚĆ”, BLIZANÓW, 13 LISTOPADA 2009

Puszcza Pyzdrska to obszar położony na wschodzie Wielkopolski, którego granice wyznaczają rzeki Warta, Prosna, Czarna Struga oraz linia lasu na południu. Od XVIII wieku był to teren intensywnego osadnictwa olęderskiego, a od 1815 roku – obszar pograniczny pomiędzy zaborem pruskim a Królestwem Polskim. Na tym obszarze zachował się specyficzny poolęderski krajobraz, na który składają się mozaika pól i lasów, łąki i rowy melioracyjne, puszczańskie osady z licznie zachowanym budownictwem drewnianym, glinianym czy żelaznym, które stanowi jego wyróżnik. Pozostałości dawnej granicy wiążą się także z rozwojem społecznym i gospodarczym. Tak zwana kongresówka to obszar biedny, pełen niewielkich gospodarstw rolnych, ze słabo rozwiniętą infrastrukturą, w dawnym zaborze pruskim powstawały zaś folwarki, drogi itd. Głównym celem badań było dokumentowanie dziedzictwa kulturowego i dzięki temu popularyzacja tego terenu jako atrakcyjnego turystycznie oraz pobudzenie do rozwoju. Inicjatorem badań było Stowarzyszenie „Mecenat”, a środki na realizację projektu pozyskano z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich. Badania prowadzili naukowcy z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM, Pracowni Projektowania Detalu ASP w Poznaniu oraz Muzeum Etnograficznego w Poznaniu.

Pierwszym etapem realizacji projektu była kwerenda archiwalna przeprowadzona przez dr. Zbigniewa Chodyłę, w której efekcie powstało opracowanie: „Osadnictwo w Puszczy Pyzdrowskiej od średniowiecza do początku XXI w.”. Prace realizowała interdyscyplinarna grupa, która jesienią 2009 roku prowadziła na terenie puszczy stacjonarne badania terenowe. W okolicznych wsiach badacze docierali do najstarszych mieszkańców, z którymi rozmawiali o historii ich rodzin, wsi, zmianach zachodzących na tym obszarze. Drugą grupą rozmówców były osoby pochodzenia olęderskiego, które po 1945 roku pozostały w Polsce. Pytano je o problemy dotyczące ich tożsamości,

wspomnienia z okresu II wojny światowej, koegzystencji z ludnością polską itd. W ramach badań inwentaryzowano krzyże i kapliczki przydrożne. Architektoniczna część prac to inwentaryzacja budynków mieszkalnych oraz dokumentacja fotograficzna wybranych gospodarstw. W Pyzdrach przeprowadzono wśród uczniów gimnazjum ankietę dotyczącą identyfikacji z miejscem zamieszkania, a z nauczycielami tejże szkoły wywiady na temat realizacji programu zajęć z zakresu edukacji regionalnej. Zebrano ogółem 77 ankiet z uczniami, 13 wywiadów z najstarszymi mieszkańcami, dziewięć wywiadów z potomkami olędrów oraz zinwentaryzowano dziewięć domów.

Rezultatem badań była konferencja „Puszcza Pyzdrska – Olędrzy i ich żelazne domy, stan dziedzictwa i perspektywy na przyszłość”, która odbyła się 13 listopada 2009 roku w Blizanowie. Przemysław Kowalski (z „Echa Pyzdr”) przedstawił projekt, a następnie dr Anna W. Brzezińska (IEiAK UAM) wygłosiła referat „Co można znaleźć w Puszczy Pyzdrowskiej? Możliwości wykorzystania potencjału kulturowego Puszczy Pyzdrowskiej”, pokazując, w jaki sposób dziedzictwo kulturowe tego obszaru może służyć do aktywizacji lokalnych społeczności. Kolejny referat, „Co w Puszczy Pyzdrowskiej piszczy, czyli mieszkańcy o dziedzictwie kulturowym”, przedstawiła Paulina Baranowska (IEiAK UAM). Mówiła o elementach, które tworzą tożsamość mieszkańców tego obszaru. Z kolei Witold Przewoźny (Muzeum Etnograficzne – Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu) w wystąpieniu „W kręgu pracy, wiary i uporu. Z historii osadnictwa olęderskiego w Polsce” opowiedział, na czym polegało osadnictwo olęderskie. Efekty badań architektonicznych zaprezentowała mgr Patrycja Mikołajczak (ASP Poznań), która w referacie „Puszcza Pyzdrska – zapomniane domostwa” scharakteryzowała budownictwo wiejskie, a na podstawie zagrody z Nowolipska omówiła konkretne rozwiązania architektoniczne. Wystąpienie Bartosza Stańdy (IEiAK UAM) „Rozwój obszaru Puszczy Pyzdrowskiej na przykładzie wsi Czarny Bród” przedstawiało jedną z osad, ukazując, jak słabości tego terenu zamienić w jego walory. Konferencję zamknął referat dr. hab. Piotra Szwieca (ASP Poznań), „Architektura regionalna w krajobrazie Puszczy Pyzdrowskiej”, który na podstawie konkretnych obiektów i rozwiązań architektonicznych scharakteryzował zjawisko architektury regionalnej.

Ważnym efektem badań jest również wystawa „Olędrzy i ich domy z żelaza” zorganizowana przez Muzeum Etnograficzne w Poznaniu, Oddział Muzeum Narodowego. Wystawa ta ma na celu przybliżenie tak bliskiego, a nieznanego obszaru Wielkopolski. Poprzez zdjęcia i obiekty (sprzęty, meble) pozyskane w trakcie badań pokazuje bogactwo i różnorodność tego regionu.

Wydaje się, że przeprowadzony projekt badawczy można traktować jedynie jako wstępny. Sytuacja społeczno-kulturowa regionu Puszczy Pyzdrowskiej z całą pewnością zasługuje na dalsze badania, a doskonale zachowane budownictwo tradycyjne wymaga pilnej inwentaryzacji oraz, w przypadku najciekawszych obiektów, prac konserwatorskich.

Bartosz Stańda

WYSTAWA „SZTUKA SPOD KROSNA I IGŁY”,
MUZEUM ETNOGRAFICZNE, ODDZIAŁ MUZEUM NARODOWEGO,
WROCŁAW, 27 LISTOPADA 2009-21 LUTEGO 2010

Tkanina jest od wieków związana z kulturą człowieka. Służyła dawniej przede wszystkim do wytwarzania odzieży chroniącej przed wpływem różnych warunków klimatycznych. O tym, że ludzie używali włókna lnianego już 35 tys. lat temu, świadczą znaleziska archeologiczne z jaskiń położonych w Gruzji. Można przypuszczać, że warsztat tkacki należy do jednych z pierwszych wynalazków człowieka. Ozdabianie wyrobów tkackich jest natomiast jednym z ważniejszych elementów sztuki ludowej. Materiały tkane wzorzyście znalazły szerokie zastosowanie w stroju ludowym, ale także we wnętrzu mieszkalnym, gdzie używano ich do przykrywania posłań, ław, do zawieszania na ścianach, zdobienia obrazów, występują też jako bielizna pościelowa i stołowa; niektóre służyły do przykrywania siedzenia na wozie lub były narzucane na konia.

Na ekspozycji w Muzeum Etnograficznym we Wrocławiu zaprezentowano tkaninę nie tę odzieżową, ale dekoracyjną, zaspokajającą pewne potrzeby estetyczne, przejawiające się w chęci ozdabiania swojego najbliższego otoczenia. Były to więc różnego rodzaju narzuty na łóżka, ręczniki, obrusy i serwetki, poszewki na poduszki, kilimy, makatki. W sumie ponad 100 tkanin przywiezionych na Dolny Śląsk po 1945 roku przez ludność przesiedleńczą.

Głównym założeniem wystawy było przedstawienie szerokiego spektrum polskiego tkactwa ludowego, obejmującego różne zastosowane techniki, wzornictwo oraz funkcje poszczególnych typów tkanin dekoracyjnych. Szczególnie ważne było ukazanie różnorodności tkanin ze względu na ich proveniencję – pochodzą one z rozległego obszaru Polski przedwojennej, obejmującego zarówno Kresy Wschodnie, jak i Lubelszczyznę, Białostockie, Mazowsze. Część z nich przywieziono spoza Polski – z Bukowiny rumuńskiej i z Bośni. Cały wrocławski zbiór tkanin ludowych jest świadectwem burzliwych losów ludności przesiedlonej na Dolny Śląsk oraz specyficznej heterogenicznej kultury tego regionu.

Walory plastyczne nadaje tkaninie przede wszystkim barwa i ornamentyka, choć w dużej mierze zależy to również od zastosowanego surowca i rodzaju splotu tkackiego. Jeszcze pod koniec XIX wieku w tkactwie ludowym używano głównie surowców naturalnych, takich jak len, wełna i w mniejszym zakresie konopie. Stopniowo wzrastało znaczenie bawełny, a w połowie XX wieku zaczęły pojawiać się włókna sztuczne. Szeroko przyjęło się również wtórne wykorzystanie zużytych tkanin fabrycznych, na przykład w chodnikach-szmaciakach. Wśród kilku stosowanych rodzajów splotów, najprostszy i najbardziej znany jest splot płócienny, w którym nici wątku i osnowy są tej samej grubości i przetykają się na przemian równomiernie. Blisko spokrewniony ze strukturą płótna jest splot rysu płóciennego – różni się użyciem rzadszej lub cieńszej osnowy, która staje się niewidoczna pod grubszymi nitkami wątku. Trzecim, dość często spotykanym splotem, jest splot rządkowy, zwany też

drelichowym lub czynowatym – rozpoznaje się go po ukośnie biegnących rządkach. Trzy wymienione sploty mają w Polsce odległą tradycję, sięgającą wczesnego średniowiecza i były szeroko rozpowszechnione. Do ich wykonania wystarczyły dwie nicielnice. Przy zwiększonej liczbie nicielnic albo przy użyciu techniki kilimowej uzyskiwano wzory bardziej skomplikowane. Kolorystyka tkanin wzbogaciła się dopiero w drugiej połowie XIX wieku, w związku z upowszechnieniem barwników anilinowych, które wyparły barwniki naturalne.

Ze względu na rodzaj dekoracji można wyróżnić kilka większych grup tkanin. Są to materiały tkane w pasy, kraty lub bardziej wzorzyste oraz ozdabiane haftem. Dwie pierwsze grupy uważane są za najbardziej tradycyjne i typowe dla polskiego tkactwa ludowego. W tkaninach wzorzystych, takich jak dywany dwuosnowowe, tkaniny przetykane czy kilimy, często odzwierciedlały się również wpływy obce, przenikające do tkactwa ludowego za pośrednictwem pracowni rzemieślniczych.

Pasiaki stanowią najliczniejszą grupę wśród ludowych wyrobów samodziiałowych i mają w Polsce odległą tradycję, sięgającą XI wieku. Lniana osnowa jest w nich najczęściej przeplatana różnokolorowym, wełnianym wątkiem. Początkowo tkaniny te były stosunkowo skromne, dwu- lub trzykolorowe, o wąskich paskach; współcześnie kolorystyka niektórych pasiaków jest bardzo bogata. Występują w północno-wschodniej Polsce, na Mazowszu, północnej Lubelszczyźnie, Kielecczyźnie, Śląsku Opolskim i w Sieradzkim. Znane były również wśród Kresowiaków i wraz z nimi trafiły po 1945 roku na Dolny Śląsk. Wprowadzenie różnobarwnych nici zarówno w wątku, jak i w osnowie daje w rezultacie tkaninę kraciastą, która znana była, podobnie jak pasiak, już w czasach wczesnośredniowiecznych.

Tkaniny dwuosnowowe znane są z terenów północno-wschodniej Polski – głównie z Białostoczczyzny, Podlasia, Mazur oraz z północnych Kurpiów. Składają się z dwóch warstw wykonanych z nici wełnianych prostym splotem płótna. Osnowa i wątek każdej warstwy są w odmiennych kolorach, przez co dywany są dwubarwne (sporadycznie wielokolorowe), często w bardzo kontrastowych zestawieniach. Wzór powstaje przez wydobywanie na wierzch, w określonych miejscach, warstwy dolnej. Najstarsze tego typu dywany z obszaru Polski pochodzą z XVIII wieku z Mazur, ale już w XIX wieku przestano je tam wyrabiać. Na Białostoczczyźnie i Podlasiu ich produkcja utrzymała się do dzisiaj, a nawet wzrosła dzięki działalności Cepelii. Do tkactwa ludowego tkaniny dwuosnowowe dostały się za pośrednictwem tkactwa rzemieślniczego indywidualnego lub manufakturowego. W ornamentyce dywanów dwuosnowowych występują motywy geometryczne, zgeometryzowane roślinne i zoomorficzne oraz scenki zaczerpnięte z życia wiejskiego.

Tkaniny „przetykane” są typowe dla pogranicza litewsko-białoruskiego (Wileńszczyzna, Nowogródzkie, Polesie), skąd rozeszły się na Białostoczczyznę, Kurpie, Podlasie, Lubelszczyznę; znane są również na Mazurach i Pomorzu. Są stosunkowo młode, ich tradycja w zasadzie nie sięga XIX wieku, a w niektórych wsiach pojawiły się dopiero tuż przed II wojną światową. Do tkactwa ludowego trafiły za pośrednictwem zawodowych tkaczy-rzemieślników, od których wiejskie tkaczki przejmowały jedynie prostsze wzory. Specyfiką tkanin przetykanych jest tło utworzone splotem płóciennym oraz wzór powstający poprzez przewlekanie dodatkowego wątku, który

w kolorze oraz surowcu jest odmienny od tła. Kolorystyka jest bardzo różnorodna. Ornamenty, jakie powstają na tkaninach przetykanych, to przede wszystkim proste motywy geometryczne złożone z wzorów kostkowych. Z czasem wprowadzano motywy bardziej rozbudowane roślinne, zoomorficzne, a nawet antropomorficzne. Ornamentów nie wymyślały jednak same tkaczki, lecz były one odwzorowywane z wyrobów fabrycznych (kap, firan, obrusów).

Kilimy są tkaninami dekoracyjnymi dwustronnymi o bardzo odległej tradycji. Technika ich wykonania jest jednym z najstarszych sposobów tkactwa wzorzystego i polega na ręcznym wybieraniu osnowy w celu przeciągnięcia wątku tworzącego wzór. Na Huculszczyźnie (skąd pochodzi większość kilimów w zbiorach ME) początkowo były one wyłącznie wyrobami domowymi, którymi zajmowały się przede wszystkim kobiety. Pod koniec XIX wieku w Kosowie założono szkołę tkacką, w której wykonywano kilimy według wzorów ludowych i stylizowanych. Uczniowie tej szkoły zakładali później domowe warsztaty albo większe pracownie. W okresie międzywojennym Kosów stał się centrum przemysłu tkackiego, w okolicy działało około 500 warsztatów. Ornament kilimów huculskich to przede wszystkim motywy geometryczne w układach pasowych, ale także zgeometryzowane roślinne.

Tkaniny ozdabiane haftem to głównie proste płótna lniane i bawełniane, choć w ten sposób zdobiono także tkaniny wzorzyste. Podstawowe techniki ludowych wyszyć były ściśle związane ze strukturą materiału. Do najbardziej tradycyjnych zaliczane są tak zwane ścięgi liczone, w których odlicza się nitki płótna podczas wyszywania ornamentów, co powoduje ich geometryzację. Najpopularniejszy jest ściąg krzyżkowy, bardzo rozpowszechniony również ściąg płaski. Spośród ściągów swobodnych, niezwiązanych ze strukturą tkaniny, archaiczny w formie jest ściąg łańcuszkowy. Inne ścięgi, takie jak na przykład zygzakowaty, okrętkowy, za igłą, „janina”, dziergany czy ataskowy i podkładany, w kulturze ludowej zaczęły występować stosunkowo późno (XVIII-XIX w.), w wyniku wpływów rzemiosła cechowego. Jedną z przyczyn zarzucenia starych ściągów było także rozpowszechnienie się fabrycznego cienkiego płótna, na którym liczenie nitki było zbyt żmudne. Do ludowych wyszyć z hafciarstwa profesjonalnego i haftów środowisk wyższych grup społecznych przeniknęły pewne motywy zdobnicze, takie jak realistycznie ujmowane kompozycje kwiatowe. Z najbardziej tradycyjnymi technikami haftu wiąże się niewielkie zróżnicowanie kolorystyczne. Na ogół były to hafty jednobarwne, rzadziej dwukolorowe. Wielobarwność wiąże się z wpływami obcymi, spoza środowiska wiejskiego, które przenikały głównie za pośrednictwem zawodowego hafciarstwa.

Różnorodność zaprezentowanych tkanin przejawia się w dużym stopniu także w ich funkcji – od dekoracyjnej, przez użytkową do obrzędowej, przy czym jedna tkanina może spełniać kilka funkcji jednocześnie. Kilim zawieszony na ścianie dekorował ją, ale również ocieplał. Na Huculszczyźnie przykrywano nim trumnę, po pogrzebie zaś zostawiano w cerkwi. Ręczniki nie służyły do celów higienicznych, ale przyozdabiano nimi święte obrazy, półki lub krzyże nagrobne. Narzuty na co dzień przykrywały łóżka, ale mogły służyć także do okrycia konia, siedzenia na wozie bądź też były używane jako płachta do przenoszenia dziecka. Obrusami i serwetkami

nakrywano stoły od święta; obrus wigilijny czy serwetki do koszyczka ze święconką znalazły swoje miejsce w obrzędowości dorocznej. Płachta na trumnę, prześcieradło dla położnicy czy zwykłe płótno lniane zastosowane do rytualnego spowicia odgrywały ważną rolę w momentach przełomowych dla wiejskiej społeczności. Większość z tych tkanin była również niezbędnym elementem wiana panny młodej.

W zaprezentowanym na wystawie zbiorze tkanin najstarszymi były: ręcznik poleski z 1882 roku oraz narzuta białostocka z roku 1890. Część wyrobów datowano na przełom XIX i XX wieku, większość natomiast pochodziła z okresu międzywojennego, a na przykład chodniki-szmaciaki wykonane zostały już na Dolnym Śląsku przez ludność przesiedleńczą.

Oprócz tkanin, ekspozycja ukazywała także cały proces tkacki – w prezentacji filmowej. Uzupełnieniem wystawy były fotografie oraz teksty informacyjne.

Obecnie tkactwo zalicza się raczej do zawodów ginących. Wystawa umożliwiła zwiedzającym poznanie tradycji tkackich oraz hafciarskich charakterystycznych dla wielu regionów Polski. Ekspozycja dostała nominację w Konkursie na Wydarzenie Muzealne Roku Sybilla 2009 w kategorii wystaw etnograficznych.

Hanna Golla¹

¹ Autorka scenariusza i realizacji oraz katalogu zbiorów, który towarzyszył wystawie: H. Golla, *Tkaniny ludowe*, Wrocław 2009; aranżacja plastyczna Joanna Głowacz, fot. Wojciech Rogowicz.